ÅRSSKRIFT 1976

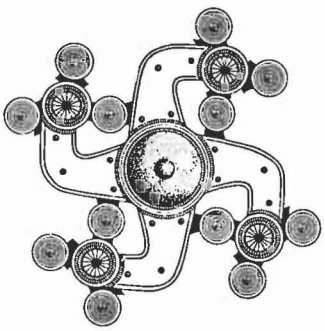

Historisk-topografisk Selskab for Gladsaxe Kommune

Udgivet af Historisk-topografisk Selskab
for Gladsaxe Kommune

Formand:
Afdelingsbibliotekar Ebbe Fels, Bondehavevej 146, 2880 Bagsværd

Ved udsendelsen af niende årgang af vort årsskrift
ønsker Historisk-topografisk Selskab
at rette en tak til vore velvillige skribenter,
til Privatbanken, Søborg afdeling
og til Gladsaxe Kommune for økonomisk støtte

P.B.V.
Ebbe Fels

Omslagsbillede:
Bagsværd Kro efter maleri af Jørgen Sigvald Petersen

REDAKTION
Gudrun Gram-Hanssen, Karen de Linde og Jørgen Jørgensen

Trykt hos Poul Kristensen, Herning, 1976

Indhold

Ildebrand på Bagsværd Kro. 1821
Af Karen de Linde 5

Den første Børnehjælpsdag i Bagsværd
Af Klaus Beck 15

Søborg i nybyggertiden
Af Gunnar Lundgren 22

En historisk-arkæologisk vandring
Af B. J. Steiner 42

Gladsaxe lokalhistoriske Arkiv
Af Ebbe Fels 62

Personalia 64

Selskabets publikationer 64

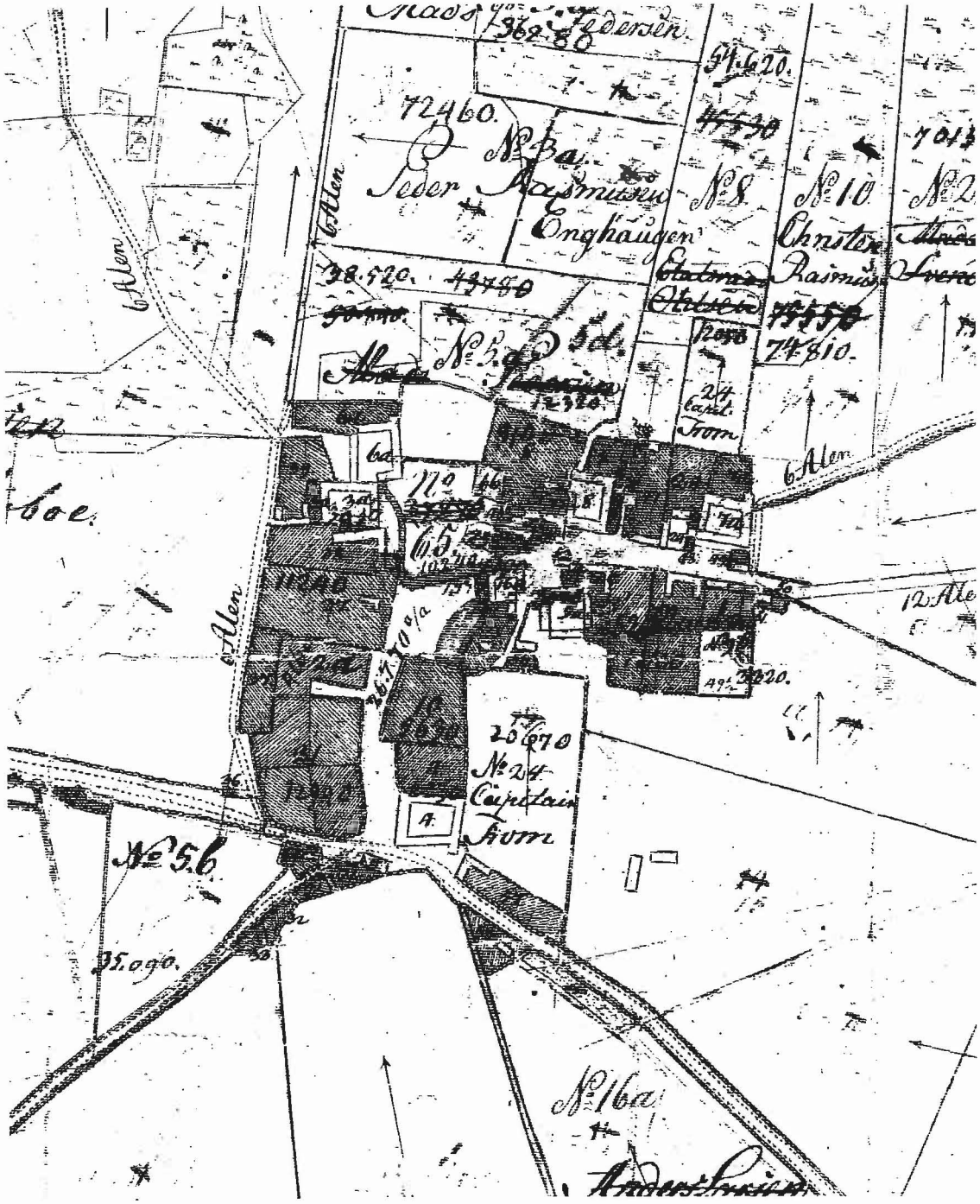

Udsnit af det originale matrikelkort, »Kort over Bagsværd Byes Jorder beliggende udi Kjøbenhavns Amt, Sokkelund Herred, Gladsaxe Sogn, opmålt 1809 af N. Lyngbye«. Den firlængede krogård ses på hjørnet af de to veje, smedien, der er vinkelformet, ses øst herfor, mens Mariehåb lå mod vest, lige på den anden side af vejen. Matrikeldirektoratet.

Ildebrand på Bagsværd Kro 1821

Af Karen de Linde

I årsskriftet 1969 skrev C. L. B. Cramer en artikel »Bagsværd Kro – et 300 års jubilæum«. Cramer gav læserne en klar oversigt over kroens historie og omtalte en række begivenheder fra dens lange levetid. Naturligvis kunne han ikke gå i alle detaljer. Han nævner »en mystisk brand«, der skal have fundet sted d. 28. marts 1821, men tilføjer, at der intet findes om en brand dette år ud over, at præsten i kirkebogen har noteret, at to karle er indebrændt på Bagsværd Kro. Præsten opgiver hverken deres alder eller efternavne.

Ved gennemgangen af afdøde Poul Weymanns efterladte papirer, samlet til Historisk-topografisk Selskab, fandt man en afskrift af brandforhøret, foretaget den 4. april 1821 og følgende dage for Kbh. Amts ndr. Districts Politiret, så nu kan man altså hæve lidt af mystikken om denne brand.

For rigtigt at sætte sig ind i hvilken katastrofe en ildebrand var i hine tider, må vi gøre os klart, hvordan husene var indrettet, og hvilke alarmerings- og slukningsmaterialer man havde til rådighed. Her er vi så heldige at have en del om kroen, også fundet frem af Weymann.

1767 fik Anders Mouritzen skøde på kroen. Han må have været en driftig mand. Kroen var delvis selvforsynende med naturalier, idet der hørte landbrug til og siden 1678 også ølbryggeri og brændevinsbrænderi. Han udvidede bygningerne, forbedrede deres indretning og fik yderligere i 1775 af Chr. d. 7. tilladelse til at drive spækhøkeri, senere også bageri. Derfor ansøgte kromanden »udi Bagsværd Bye« i 1779 det »Høy Kongelige General Land Oeconomie og Commerce Collegie« om tilladelse til: »viidere Forsikring udi Brand Cassen for sin iboende Gaards Bygninger og Indretning.« Han fik tilladelsen ved skrivelse af 30. oktober samme år. Med denne henvendte han sig på Kjøbenhavns Rytter Districts Birche Ting i Ballerup, hvor dommer Niels Sundbye d. 13. december udmeldte to håndværksmestre, Hans Høyg, Tømmer Mester og Niels Harup, Muur Mester, begge af Lyngby til vurderingsmænd. D. 16. december udførte »de 2de Mænd deres Taxations Forretning«, og leverede deres rapport til retten. »Samme Forretning, som lydelig udi Retten for de forbenæfnte 2de Mestere blev oplæst, De hver for sig ved Ed med oprakte Fingre efter Loven bekræftede at være saaledes som anført,

forefunden, vurderet og taxeret efter Deres bedste og nøyeste Skiønsomhed.«

Kroen har været en lukket firlænget gård med port mod vest og »en liden ... indrettet til Hønse Huus.« Udenfor ved landevejen lå rejsestalden. Alle bygninger, både nye og gamle var af bindingsværk og stråtækte. Hovedlængen var ret anselig. Den var på 17 fag, havde en forstue, der førte ind til en stor »Skienke Stue« med stengulv. Desuden 4 værelser med trægulv. Køkkenet var med åbent ildsted og trappe op til loftet. Der var »Hollandske Døre og engelske Vindves Rammer, samt 2de Bielægger Kakkel Ovne.« Ved siden af køkkenet kom et »Brøgger Huus«. Her var ølbryggeri, brændevins-brænderi med åben skorsten, »hvorudi er en Bager Oven«. Der er omhyggeligt redegjort for indretningen med opremsning af det faste inventar bl.a. »en Kaaber Brøgger Kiedel paa 2 Tønder, et Brændeviins Redskab bestaaende af en Kaaber Kiedel paa 1 Tønde med Hatt og Dæksel samt Svale Tønde med Piiber.« Vandet hentede man i gården, hvor der fandtes »en Brønd med Pompe Reedskab.« En ny bygning mod vest indeholdt en stue, en hølade og en ... Kjørselsport. Også mod vest en ny bygning indrettet til »2de Sæde Lader og en Loe.« »Brænde og Tørvehuus samt Vognremisse« lå mod nord tillige med lo og lade, endelig mod øst »Loe, Heste og Koe Stald samt Faare Huus.« Dette giver os billedet af et ikke helt lille landbrug. Bygningerne vurderes til 2000 rdl. »Siiger Toe Tusinde Rigsdaler.« Dette svarer i penge til 75.000 kr. i dag, men købekraften var jo en ganske anden dengang end i vore dage.

»Paa Stæden befandtes følgende Brand Reedskab: En Træ Haand Sprøite, 4 Læder Brand Spande, 1 Brand Stige og 2de Brand Hager.«

Der fandt brandvisitation sted i Bagsværd 8/9 1811. Herved »befandtes Sprøjten at trænge til at smøres og henstilles paa et tørt Sted, saa og hos Kromanden Skorstenen og Kjedlen at være revnet, hvilket det blev paalagt Vedkommende inden 14 Dage at have istandsat.«

Så langt tilbage som 1668 omtales en kro i Bagsværd »beliggende i Hareskoven ved Frederiksborg Landevej« skriver Cramer i Gladsaxe Bogen p. 147. Men nærmere angivelse af beliggenheden findes ikke. Dronning Charlotte Amalie (1650-1714) gav 1. maj 1678 Jacob Jensen bevilling til at drive kro med ølbrygning og brændevinsbrænding, men heller ikke i dette ældste privilegium fandtes nøjere angivelse af stedet, hvor kroen lå. Måske drejede det sig om skovfogedgården, der havde udskænkning og lå på det nuværende »Skovbrynet«s plads. Senere, da prinsesse Sophie Hedvig (1677-1735) fornyede tilladelsen til krohold, viser de gamle kort, at kroen lå, hvor den har ligget, lige til den i 1975 blev revet ned. Da Bagsværd Hoved-

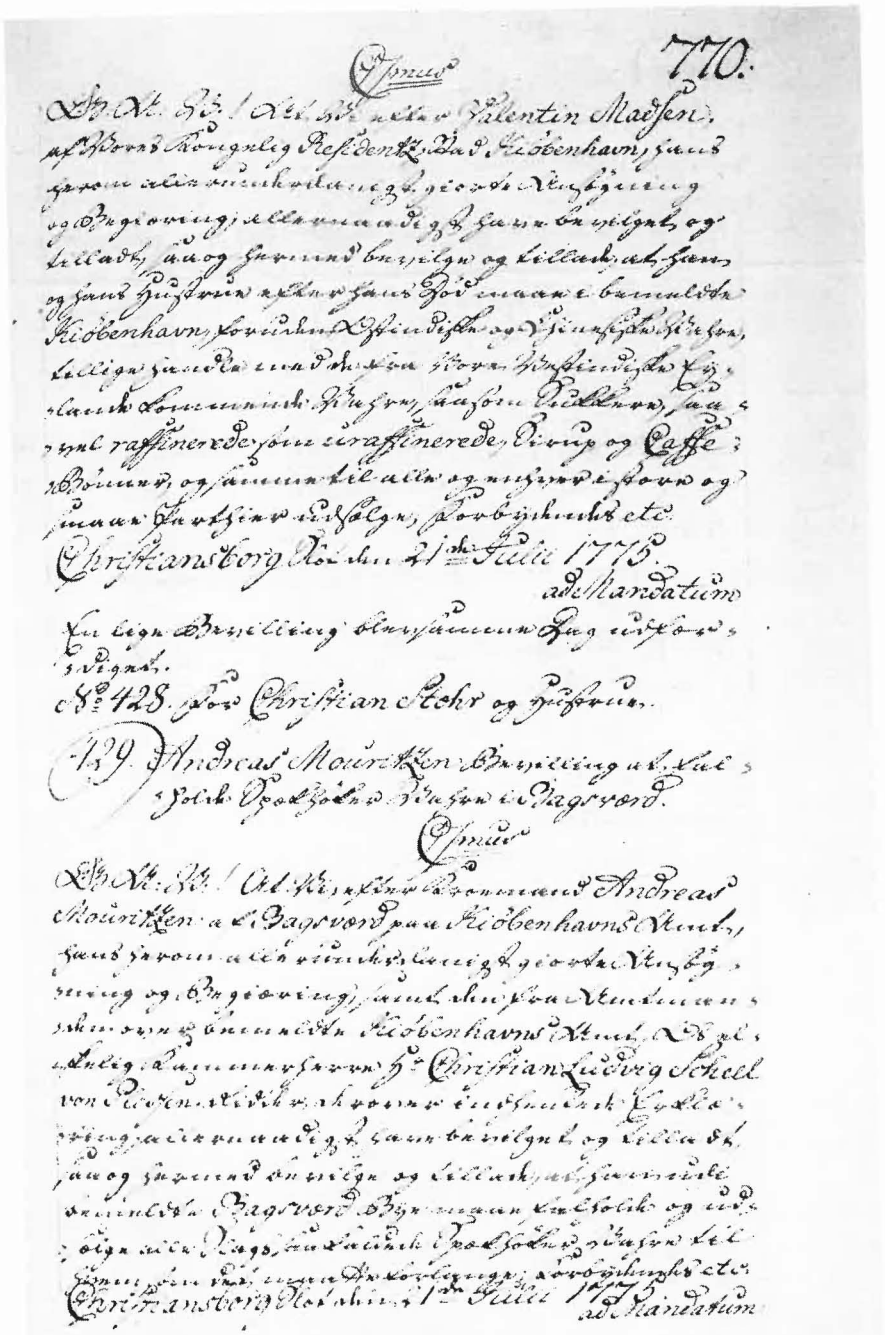

Chr. d. 7.'s tilladelse til at drive spækhøkeri fra 1775. Rigsarkivet.

»Bager Oven« fra bryggeriet. Man ser muren på de to sider, mens den runde bagvæg er skjult bag den store sten. Fremdraget i sommeren 1976 ved udgravningen under Glæsels gamle forretning. Foto H. Baunsgaard.

gård blev revet ned og materialerne fjernet, har man nok næppe taget de svære fundamenter til en sådan bygning med sig. Det kunne vel tænkes, at de var blevet benyttet til at bygge krogård på, også deres centrale beliggenhed taget i betragtning. På kortet fra 1700-tallet kan man se kroen som en firlænget gård på hjørnet af Frederiksborgvej og vejen til Lyngby, mtr. nr. 4. En ypperlig beliggenhed for en landevejskro. Torvekørslen til og fra hovedstaden passerede lige forbi, ligesom de kørende til mølle i Frederiksdal eller folk med ærinde i Lyngby måtte denne vej.

Denne gode kro blev i 1814 overtaget af Søren Petersen Schmauch. Han vidste nok, at en af de bedste indtægtskilder for en kro er salget af drikkevarer, for han fik den kendte brændevinsbrænder Anders Brøndum til at forestå brændingen på Bagsværd kro ved siden af sine andre brænderier. Det foregik i Bagsværd i den dertil indrettede længe af kroen, hvor også bryggerkarlen og brændevinskarlen havde deres sovepladser.

På kroen boede 1821 kromanden med sin kone og deres tre døtre i alderen mellem 15 og 20 år og i alt 9 tjenestefolk.

Den 27. marts var en ganske almindelig arbejdsdag på kroen. Efter en virksom dag gik man tidligt til ro. Krokonen, Johanne Marie Hellesen gik i

Svære fundamentsten fundet under sommerudgravningen. Den nederste mørke stribe i væggen er brandlaget, det eneste der blev tilbage af kroen. Foto H. Baunsgaard.

seng i det fælles soveværelse, hvorefter kromanden gik en runde på sin ejendom. Han spurgte de to karle i brænderiet, hvornår de ventede at blive færdige med brændingen, hvortil de svarede: Som sædvanlig kl. henved 11. Da alt syntes roligt og i orden, låste Schmauch overalt, tog nøglerne med ind i soveværelset, hvor de altid hang om natten, og gik i seng.

Den eneste adgang til ejendommen var herefter gennem »Kjælderstuen.« I værelset øst for forældrenes soveværelse, lige op til østre længe sov de tre døtre, Anne Cathrine, Juliane Marie og Johanne Petrea. Deres værelse havde kun udgang gennem forældrenes. Kort før midnat kom to bønder agende, holdt ind ved kroen og fik brændevin i Kjælderstuen. Dorthe Hansdatter, »Kjelderpige« på kroen vartede dem op og laaste efter dem. Da hun var færdig, gik hun i seng i Kjelderstuekammeret, som hun delte med sin søster, Lene Hansdatter, der allerede sov. Kokkepigen, Birthe, havde sit kammer i

østre længe ved siden af et køkken. Hun gik i seng allerede kl. 9½, da hendes kakkelovn var brændt ud. I staldlængen var et kammer, som deltes af karlen på kroen, Lars Andersen, røgteren Hans, tærskemanden Johannes Mogensen og drengen Christian. Alle var i seng i rimelig tid lidt efter kl. 9. Endelig de to karle i brænderiet Frantz Larsen og Hans; de skulle ifølge tærskemanden være gået i seng lidt før kl. 9.

Naboejendommen var smedien, matr. nr. 57. Her boede smedemester Gert Lundsteen med sin hustru, Ingeborg Marie Møller og deres tre småbørn, hvoraf den ældste var fire år. Han havde boende en svend, Henrich Wipner og to læredrenge, Rasmus Pedersen og Peder Andresen. Desuden holdt man to tjenestepiger, Anna Marie Olsdatter og Anne Kirstine Jørgensdatter.

Hele husstanden gik efter tidens skik tidligt til ro. Først småbørnene og deres moder. Ved nitiden smeden selv; men han var næppe nok afklædt og havde endnu ikke lagt sig, før Anna Marie Olsdatter »tjenende Smeden Lundsteen« kaldte på ham. Hun havde bemærket en stærk svovllugt og røg, der ligefrem sved hende i øjnene. Sammen gennemgik de to omhyggeligt hele bygningen i særdeleshed værkstedet og loftet over samme. De fandt dog ikke spor af ild og slog sig til tåls med, at røgen nok hidrørte fra kroens brændevinskar, som måske blev svovlede. Beroligede gik de hver til sit. Anna Maria fortalte sin oplevelse til Anne Kirstine, og så gik de begge i seng. Smedesvenden og drengene sov rimeligvis allerede, for alt var roligt, da smeden igen gik og lagde sig.

Genboejendommen matr. nr. 21 var et lyststed, som 1821 på auktion var blevet købt af kammerrådinde Anne Marie Olivarius f. Heitmann, enke efter kasserer på St. Thomas, Johannes de Fine Olivarius. Fru Olivarius havde sit soveværelse i hovedbygningen, hvor også hendes tjenestefolk boede med undtagelse af en gift karl, Hans Pedersen, som sammen med sin kone beboede en bindingsværkslænge, der var indrettet til »Karlekammer, Stald, Vognremisse og Loe og Lade.«

Alle sov fredeligt, da fru Olivarius ved midnatstid vågnede ved en bankelyd på hendes vindue »som af en Finger.« Hun blev bange for, at det var »Tyve, der vilde brødde ind« og lå vågen og lyttede en halvtimes tid, men sov derpå videre.

Klokken kunne vel være henad 2, da Anne Cathrine Schmauch vågnede og så loftet i værelset brænde over hovedet på sig. Den 19-20 årige pige handlede hurtigt, fik sine søstre vækket og ud af det brændende værelse, fik forældrene op og nåede desuden at vække pigen Birthe, der sov i det nærmeste kammer i østre længe. Hun fik sin kommode ud og ellers kun lidt klæder med sig, før

hun blev tvunget af heden til at opgive at redde mere. Da hun kom udenfor, så hun, at den østre længe stod i lys lue, mens den vestre længe, hvor brænderiet lå, endnu ikke var angrebet.

Da krofolkene blev vækket af deres datter, var der endnu ikke ild i deres værelse. Men kromanden hørte »Tømmer eller Sparværk« falde ned. Han nåede ikke at redde ret meget, fordi han, da han kom op af sengen, så taget styrte ned og derfor ikke turde opholde sig længere på stedet. Hans hustru nåede kun lige at slippe ud.

Birthe Marie Hansdatter slog i hast et skørt om sig, da Anne havde vækket hende, og løb hen til staldlængen for at kalde folkene op, hvorefter de i fællesskab fik reddet fire køer og een hest ved at sprænge døren til den ene stald. De kunne ikke komme til at løse de øvrige kreaturer, fordi nøglerne til alle dørene hang i husbonds soveværelse, der nu stod i lys lue. Karlen, Lars Andersen, prøvede at redde nogle af sine ejendele og blev ved den lejlighed forbrændt og hans »Skjorte blev svedet«. De øvrige i karlekammeret fik kun deres nødtørftigste påklædning reddet. Kister og lignende gik op i luer. Tærskemanden, Johannes Mogensen, fik slet intet reddet ud af karlekammeret. Da han sprang ud af sengen, så han, at hele gården var »bespændt med Ild.« Han løb ud ad porten og hørte da en stemme råbe efter sig: »løb ned ad Gaden og da Anskrig om Ild«, hvilket han også gjorde. Uden at være helt sikker i sin sag mente tærskemanden, at det var Hans Brændeviinskarl, der råbte til ham. Han så ham ikke siden.

Smeden, Gert Lundsteen, vågnede ved alarmen fra kroen, så kroholderen med familie uden for den brændende kro og vækkede i største hast sin hustru. Denne »greb til at redde hendes og Mands tre Børn,« mens smeden fik folkene purret ud. Klokken var da ca. 2½. Alle folkene fik det meste af deres ejendele i sikkerhed, for, som smededreng Rasmus Pedersen forklarede, »der gik omtrent et Quarteers Tid inden Ilden angreb Husbonds Bygninger,« efter at han var kommet op. Ogsaa smedesvend Henrich Wipner bevidner, at mens kroen var i brand, da han blev vækket, »vare Smedens Bygninger endnu aldeles uangrebne af Ilden.« Først efter at der var gået ild i fru Olivarius' staldbygning, sprang ilden over på smedens hus.

Såvel kro som smedie nedbrændte til grunden.

Bedre gik det hos fru Olivarius. Hendes karl, Hans Pedersen, og dennes hustru blev vækket ved anskrig om ild på kroen. De sprang ud af sengen og så da hele kroens hovedlænge stå i flammer. Vinden førte gnister derfra hen på den bindingsværksbygning, hvor de sov, og antændte den. De løb straks over til hovedbygningen for at vække fruen og de øvrige folk.

Da fru Olivarius »blev vaagnet af sine Tyender«, løb hun igennem værel-

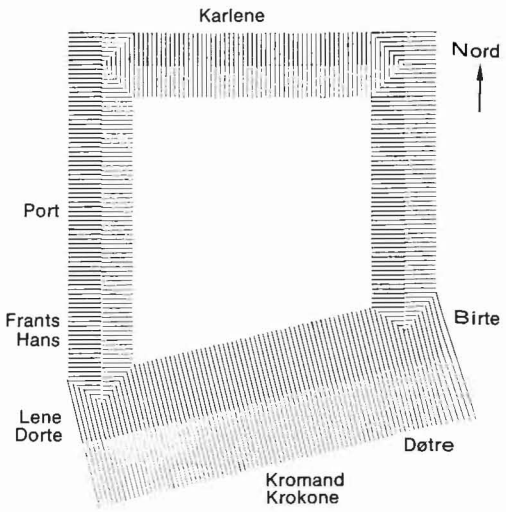

Grundplan over kroen, tegnet af arkitekt E.Starup Knudsen efter den beskrivelse de to vurderingsmænd i 1779 leverede. Herpå kan man ved hjælp af vidneforklaringerne efter branden i 1821 få et overblik over, hvor de forskellige medlemmer af kroens husstand befandt sig på brandnatten.

serne »ud i Haugen«. Hos hende, der »kjendte Situationen af Kroen« herskede der fuld vished om, at ilden kom fra den østre længe. Hendes staldbygning brændte ned, mens hovedbygningen, det senere »Mariehåb« blev stående, til den i 1956 blev revet ned.

Umiddelbart efter branden foretog Kjøbenhavns Amts Districts Branddirektør en undersøgelse af ulykken med henblik på at finde årsagen til ildens opståen og optage inventar over tabene. Mærkeligt nok ses han ikke at have efterforsket de to omkomne karles skæbne. Han oversendte en afskrift af undersøgelsen til dommeren for Kjøbenhavns Amts nordre Districts Politiret. Originalen gik til Amtet.

Mandag den 4. april blev retten sat i Bagsværd. Dommerens navn er ulæseligt, mens retsvidnernes er tydelige: Sødring og M. Pedersen. Den første dag afhørtes kromanden, madam Schmauch og jomfru Anne, fru Olivarius, hendes karl og dennes kone, endelig nåede man også gennem afhøring af det meste af kroens tyende. Ingen kunne oplyse noget om årsagen til branden, men mange vidnesbyrd pegede på østre længe som ophavsstedet. Det blev dog slået fast, at der ikke havde brændt lys, at der på skorstenen i det køkken, hvor folkene spiste, og hvor man vaskede mælkekarrene, ikke havde været ild »fra Løverdag næst før Branden, som foregik Natten mellem

Tirsdag og Onsdag«. Endelig var kakkelovnen i Birthes kammer i østre længe udbrændt, før hun gik i seng. Ilden havde hverken nået hendes kammer eller det omtalte køkken, da hun blev vækket af Anne. Kl. 11 om aftenen udsattes forhøret til næste dag.

Den 5. april genoptoges forhøret. Denne dag var det smedefamilien og deres husstand, der aflagde forklaring og den yngste jomfru Scmauch. Man kommer stadig ikke nærmere til en brandårsag. Hos smeden var man vågnet så sent, at hele kroen var i brand, hvorfor man ikke havde nogen mening om, hvor den kunne være begyndt. Begge forhørsdage blev der foretaget vurdering af det reddede bohave og »taxeret Vurdering af Skaden«.

Kl. 10 aften udsattes forhøret.

Sagen blev genoptaget d. 6. april. Denne gang blev retten sat i Hjortspring. Man »continuerede Forhøret i Bendt Andersens Gaard«. Vidnerne var her sognefoged M. Andersen og P. Berg. Grunden hertil er, at tærskemand Johannes Mogensen er flyttet til Herløv. Han kan ikke give nogen forklaring på branden, men mener med sikkerhed, at den i hvert fald ikke kan være opstået i brænderiet. Han veed med vished, »at der ikke var Malt på Køllen« og »at der ikke blev brændt Brændeviin den omhandlede Nat.«

Heri er en forskel fra kromandens udsagn, idet denne jo mente, at »Brændingen blev færdig som sædvanlig Klokken henved 11.« Ellers stemmer alt sammen.

»Forhøret sluttes for Afskrivt at meddeles Amtet.«

Tilbage står den stadig uløste gåde, hvorfor reddede de to karle sig ikke ud? Forhøret siger kun: »Kompt. (Kroejer Schmauch) havde i sin Tjeneste paa den Tid Ilden opkom en Brændevinskarl navnlig Hans og en Bryggerkarl, Frands Larsen. Begge disse fandtes omkommen i Ilden, da Brandstedet blev ryddet.«

I kirkebogen for 1821 er indført p. 240: †28/3 begr. 29/3 Frantz og Hans, Tjenestekarle, begge indebrændte i Bagsværd Kro. Anm. Deres Alder og fulde Navn kunde ikke opgives.

Den længe, hvori de sov, var efter alt at dømme den sidst antændte. Et vidne, Lene Hansdatter, hørte dem tale sammen, da hun blev vækket. De sov altså ikke fra det hele. Tærskemanden mente ovenikøbet, at den ene af dem, Hans, havde bedt ham gøre »Anskrig om Ild«, da han løb ud ad porten ved siden af brænderiet.

Hvad hindrede dem i at bringe sig i sikkerhed?

Hvorfor forsøgte ingen at hjælpe dem?

Dette får vi næppe nogensinde svar på.

Benyttede kilder:

C. L. B. Cramer: Bagsværd kro – et 300 års jubilæum. Historisk-topografisk Selskab for Gladsaxe Kommune. Årsskrift 1969.

Sjællands Stiftamt, brandregister for landbygninger 1761-1887 nr. 437 Landsarkivet for Sjælland.

Københavns Universitets Økonomiske Institut.

Brandvisitationsprotokol for Sokkelund Herred 1800-1860 p. 9 Landsarkivet for Sjælland.

C. L. B. Cramer: Gladsaxe-Bogen I p. 147.

Henning Kirkeby: Den gammelkære Brændevin. Træk af en Aalborg-nærings historie. Aalborg-bogen 1971 p. 42.

Udskrift af Politiprotokol 1821. Københavns Amts nordre Birk. Landsarkivet for Sjælland.

Kirkebog, Gladsaxe 148/2 p. 240 Landsarkivet for Sjælland.

Den første Børnehjælpsdag i Bagsværd

Af Klaus Beck

I 1904 afholdtes den første Børnehjælpsdag i København. 5 år senere fik en kreds af bagsværdborgere den idé at lave en lokal Børnehjælpsdag. I 1909 inviterede man til den første Børnehjælpsdag i Gladsaxe kommune, den skulle afholdes Sct. Hans aftensdag og aften ved Bagsværd Sø. Alle sejl var sat til for at lave en storstilet folkefest som ramme om det gode formål. Arrangementet vakte opmærksomhed også uden for de lokale kredse. De store københavnske dagblade sendte journalister ud til Bagsværd for at referere begivenhederne. Vi lader dem selv fortælle.

Politiken bragte som foranmeldelse følgende:

Brev fra Bagsværd.

Bagsværd, 20. Juni.

Vi skal iaar have Børnehjælpsdag herude paa Sct. Hansdag. I den sidste Maaned har Bagsværderne ikke talt om andet, og blandt Landliggerne langs Slangerupbanen vækker Forberedelserne livlig Interesse.

Efter Aldershviles Brand, som kun for en kort Tid henledte Opmærksomheden paa os, vil denne St. Hansdag for evigt indskrive Bagsværds Navn blandt Sensationsbyerne. Jeg véd slet ikke, hvor jeg skal begynde: Der er saa umaadeligt meget at skrive om!

F. Eks. den jyske Bondegaard! I Dagens Anledning er der nemlig opført en virkelig Gaard, »Vendelbogaarden«, som bestyres af ægte, indfødte Vendelbojyder. Gaarden faar jysk Kvægbesætning, og der serveres for Gæsterne Mælk og Rundstykker med friskkærnet Smør samt gammel Mjød, der skal smage rædsomt.

Alle de unge Damer fra Villaerne glæder sig til at smage paa Mjøden, og vi er meget spændte paa at se to Skuespillere, som vi aldrig før har hørt omtalt, Hr. Fabian og Hr. Kajrød, samt Harmonikakongen, Hr. Adolph Nathan. Det skal være virkelig fremragende Kunstnere, og i Sammenligning med den Spænding, som disse tre Navne vækker, er det næsten ikke værd at tale om »Bagsværd Sommerlyst«, hvor saa kendte og udmærkede Kræfter som Fru Alli Riegels, Fru Ayoë Willumsen, Improvisatoren Halberstadt og den nydelige Frk. Kate Meyer vil optræde. Paa Søpavillonen spiller et Orkester under

Gårdmand Klitten nyder en pibe tobak foran Vendelbogaarden.

Ledelse af selveste Hr. H. C. Andersen. Dagens Hovedbegivenhed kommer Kl. 6, hvor pyntede Bønderkarle vil ride Sommer i By. Paa Festpladsen skal Majgreven kaares, og derefter indfinder Gadelammene sig. Gadelammene er Byens unge Piger, og hver Karl vælger sit Lam. Det Lam, som Majgreven synes bedst om, kaldes Majgrevinden, og Bagsværd-Lammene vil gøre alt for at tækkes Greven. Tilsidst danser »Gadelammene« med deres »Gadebasser«. Om Aftenen illumineres Skovene omkring Bagsværd Sø, og fra selve Søen opsendes mellem lysende St. Hansblus et Festfyrværkeri, som vilde faa Hr. Busch til at blegne af Misundelse.

Vi vil fejre vor Børnehjælpsfest hele den lyse Sommernat, og vi haaber inderligt, at mange københavnske Gadebasser paa Onsdag vil tage herud med Slangerupbanen. Bagsværd vil gøre alt for, at de ikke skal kede sig. Idag kun en venlig Hilsen fra et

Gadelam.

Med dette brev blev offentligheden gjort bekendt med, at der skulle ske noget i Bagsværd Sct. Hansaften og til selve festen sendte Politiken Andreas Vinding, der under mærket Per Pryd gav følgende referat:

FESTEN I BAGSVÆRD

Gadelammene og Regnvejret *Da capo paa Søndag*

Fra vor udsendte Gadebasse. Bagsværd, Onsdag Aften.

Her er næsten ingen Gadelam. Ikke engang Grevinden af Bagsværd har jeg set. Regnen har afskrækket de unge Damer. Da den smukke Fru Dyrlæge Frederiksen imorges uddelte Bagsværd-Bøsserne, perlede der to Taarer i hendes nydelige Øjne, én i hvert. Thi hun indsaa, at Festen vilde drukne i Regn.

Hendes Mand, den lokale Møller-Lund, samlede Børnehjælpskomitéen til Raadslagning. Den var længe raadvild. Paa Telefonen kimede ustandseligt kjøbenhavnske Gadebasser, som spurgte, hvad det blev til, og man maatte svare, vi véd det ikke. Men tilsidst sejrede de unge Damer med Bøsserne. Gadelammene vilde trodse Regnvejret.

Saaledes begyndte Bagsværds første Børnehjælpsdag. Paa et vidunderligt Terræn med Skraaning til Søen var Teltene og Boderne rejste. Der var ikke et Menneske i Boderne, og Regnen drev over Teltlærredet. Kun paa »Vendelbogaarden« havde man travlt. Den imiterede Bonde, Hr. Postekspedient Klitten, var i Færd med at male nogle røde Køer hvidbrogede. Det saa helt vendsysselsk ud, men ogsaa dette Paafund ødelagde Regnen. Da man slap Kvæget løs, plettedes Grønsværet, som om Køerne havde udtømt deres spændte Yvere. Nogle Bønderpiger, der ikke var ægte, men nydelige, spurgte mig, om jeg ikke efter dette vilde drikke et Glas Mjød, og godmodig som jeg er, svarede jeg paa Jysk: Jo, mit Lam!

Festens Brændpunkt var i Søpavillonen. Her vakte en Herre Opsigt ved at drikke flere mørke Skattefri i Træk, og Komitéen stod netop i Færd med at engagere ham til en Gæsteoptræden, da ganske uventet flere af de Assisterende ankom i lukket Landauer. Der var ikke saa lidt i Vognen: Operasanger Wang Holm, den nydelige Fru Willi Zwicki, Kapelmusikus Bartholdy, Frk. Hertha Paludan, en hel Kvartet og desuden Æresgæsten, Hr. Møller-Lund. Komitéen fik travlt. De Assisterende førtes hastigt ind i Damegarderoben, hvorfra en Kelner hastigt fjernede sig. Næppe var Opvarteren gaaet ud, før der gik et Klaver ind. Det tog Tid med alle disse Sceneforandringer, medens den skattefri Herre saa til med store Øjne. Overgadebassen Hr. Halberstadt improviserede imidlertid et nemt lille Impromptu over Regnvejret. Det var et taknemmeligt Emne, som alle kendte.

I dette Øjeblik optræder Fru Zwicki og Hr. Holm med en Duet, og Pavillonen skælver under et dobbelt Skybrud af Bifald og Regn. Om lidt vil Forsamlingen afsynge Poul Helms' St. Hansaftensvise:

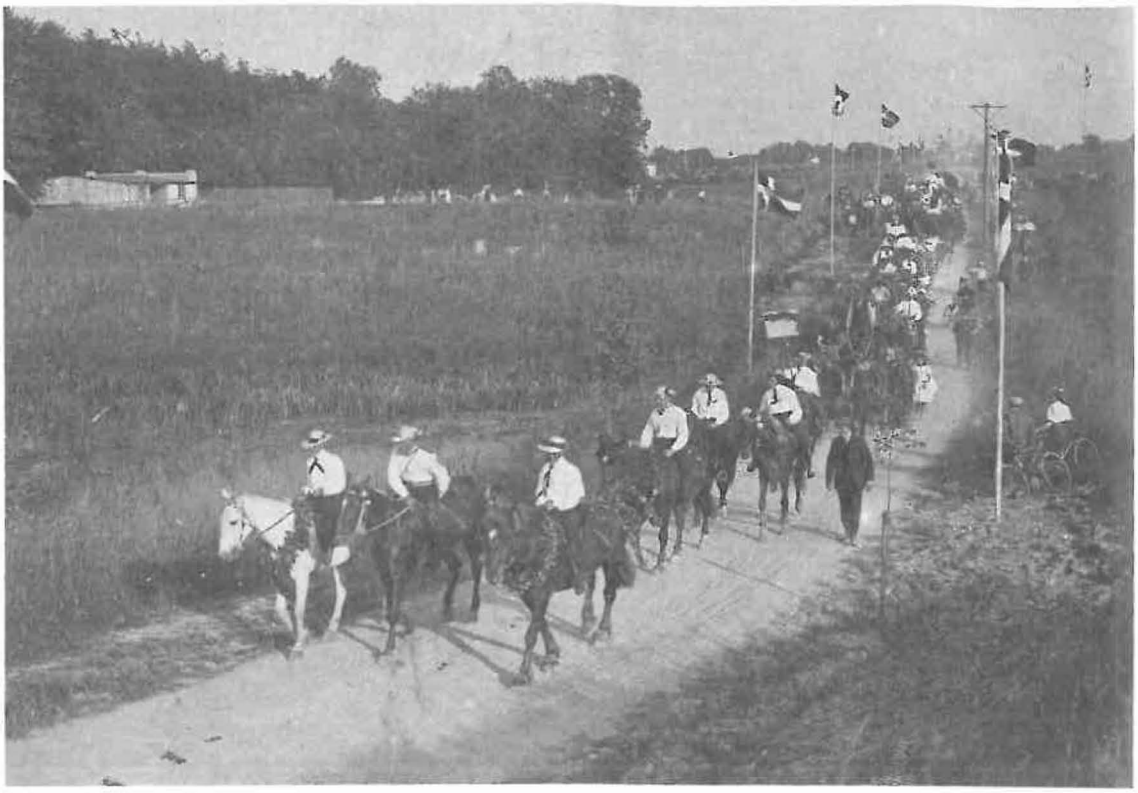

På vej til »Bagsværd Sommerlyst« ad Skovvej, nu Skovalleen. (Foto Türck, Lyngby). Søpavillonen var i dagens anledning omdøbt til Bagsværd Sommerlyst, den nedbrændte 1951. I 1954 opførtes Regatta Pavillonen på samme sted.

»Det er Børnenes Fest! I den synkende Sol,
i den rødmende Aften, mens Guldskæret svinder,
under græsgrønne Tag
ved den blaanende Sø
er vi samlet til Pris for den fagre Skærsommer.«

Den besynderlige Herre har bestilt en ny Skattefri. Det er en slem Basse! De Assisterende har efterhaanden alle forladt Damegarderoben, hvor Kelneren paany har søgt Læ for Regnen. Komitéen har besluttet sig til at gentage Festen paa Søndag. Der aabnes Kl. 4 med Kanonsalut, og Gadelammene vil lade deres hvide Sommerkjoler stryge endnu en Gang.

Per Pryd.

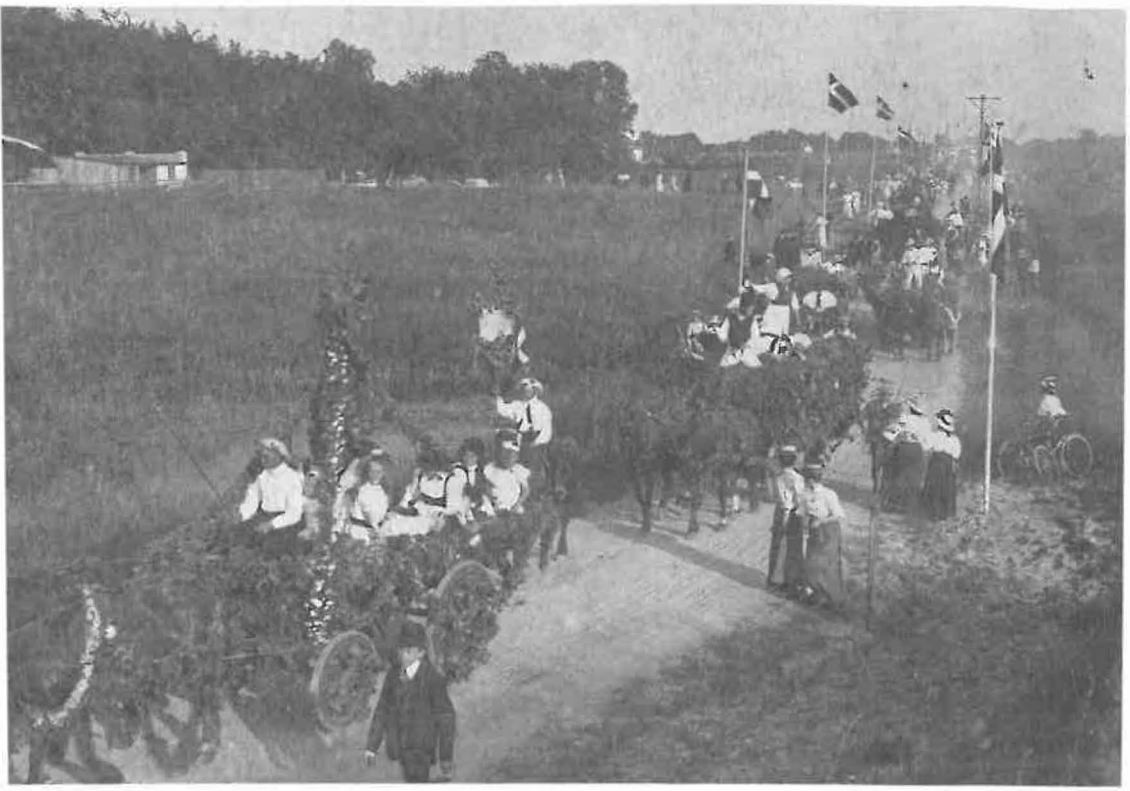

De festligt smykkede høstvogne med deres smukke besætning af gadelam.

Som det fremgår af Per Pryds brev druknede alt i regn, men dette havde dog ikke nedsat aktiviteten hos gårdmand Klitten (sognerådsmedlem i Gladsaxe fra 1913 til sin død i 1915) på Vendelbogården, der lå, hvor nu Haraldsgave er beliggende, og hvortil proprietær Nissen på Højgården havde udlånt såvel byggegrund som besætning. Det må dog have været en våd fornøjelse for æresgæsten, lederen af den Københavnske Børnehjælpsdag, kommunelærer L. Chr. Møller-Lund at deltage. Tivolis kunstfyrværker, Fritz Busch er vel næppe heller blegnet af misundelse, da man nok slet ikke har kunnet opsende fyrværkeri i det vejr. Kunstfyrværkeren havde sin virksomhed »Fritz Busch' Laboratorium« ude i Kongens Enghave, og når han skulle virke inde i Tivoli, fragtede han sine fyrværkerisager derind per trækvogn. Ved sin død i 1922

blev han afløst af sin »lærling« Holger Petersen, som desværre omkom ved en ulykke i 1938. Derefter blev Adolf Barfod fyrværker derinde, lige til han i 1962 overlod arbejdet til sin søn Otto Barfod, der i 1975 igen lod det gå videre til sin søn Lars Hoffmann Barfod (Københavns Pyrotekniske Etablissement), der som 3. generation viderefører familietraditionen, og fra hvem disse oplysninger stammer.

Formodentlig har man kunnet afsynge dr. phil. Poul Helms' midsommervise inden døre. Hr. Helms virkede på Lawetz' Kostskole, nu Bagsværd Kostskole, fra skolens start i 1908 til 1917 og vil af ældre elever måske huskes som forfatter til sange bl.a. til skolens indvielse.

Vejrguderne fortrød visselig den hårde medfart, de havde givet det smukke initiativ, og mobiliserede alt universets solskin, da de ukuelige arrangører dristede sig til at gentage festen den følgende søndag – hør blot hvad en desværre uidentificeret københavneravis skriver den næste dag:

BØRNEHJÆLPSDAGEN I BAGSVÆRD

En smuk og morsom Fest
Sommer i By

Var det galt i Onsdags, blev det saa meget des bedre i Gaar for Børnehjælpsfesten i Bagsværd. Hvor der i Onsdags var Vand og Vand i en Uendelighed, Blæst og ufremkommelige Veje, var der i Gaar blændende Solskin over det prægtige Landskab og brændende Varme. Vejret fastslog Sukcessen.

Og Masser af Mennesker var der, antagelig en halv Snes Tusind, da tre Kanonskud Kl. 4 forkyndte at Festen var inde.

Først red man Sommer i By, og de festligt pyntede Gadebasser valgte deres Gadelam; men Majgreven valgte sig en Majgrevinde, og hun var den kønneste og dejligst smykkede af dem alle. Tilsidst gik alle om Majtræet og sang: »Vi elske vort Land« –.

Og samtidig spredtes over Festpladsen en Stab af unge, sommerfriske Piger, som raslede. Glade og indtagende var de alle, men skal *vi* have Lov at vælge *vor* Majgrevinde, bliver det alligevel den gladeste, mest indtagende – og mest solbrændte af dem alle, Frk. Vera Grathwohl, 15 Aar gammel og med utrætteligt Humør i Ilden fra Begyndelsen til Enden.

I »Bagsværd Sommerlyst«, hvor Louis Halberstadt og Bassangeren Meyer-Hane ledede Underholdningen og paa Vendelbogaarden hos Gaardmand Klitten var der stort Rykind, og i Søpavillonen blev der sunget af Hr. Aage Wang Holm, der atter og atter maatte kvittere for den jublende Begejstring, og af gamle Operasanger Christoffersen; sammesteds spillede Kgl. Kam-

mermusikus Bartholdy og et Amatørkapel, der bestod af lutter Herrer og én Dame, der mærkeligt nok slog Stortromme.

Men foruden det nævnte var der Dystløb paa Søen og fuldt op af andre Forlystelser. Festkomitéen havde arrangeret alt fortræffeligt og kan roligt tilskrive sig selv Broderparten af Æren for, at Festen sikkert vil komme til at give et smukt Overskud. – Resten af Æren kan saa deles mellem de energiske Assisterende og Vejret.

Så vidt avisen – Bagsværds første Børnehjælpsdag var blevet en succes. Antallet af indbyggere, der normalt var 700-800, var i hvert fald steget til henved 10.000. Den unge pige, som den ukendte journalist blandt de mange skønheder ville have udpeget til netop den rette Majgrevinde, var datter af forstanderen for Københavns Maskinistskole, senere borgerrepræsentant og folketingsmand Albert Detlew Grathwohl, der dengang boede Søvej 6 i Bagsværd.

Knap 50 år senere i 1958 kom Børnehjælpsdagen i Gladsaxe ind under den Københavnske Børnehjælpsdag, gennem oprettelsen af kreds 38, Gladsaxekredsen, men allerede i 1909 var vi med her i Bagsværd takket være en kreds af initiativrige mennesker.

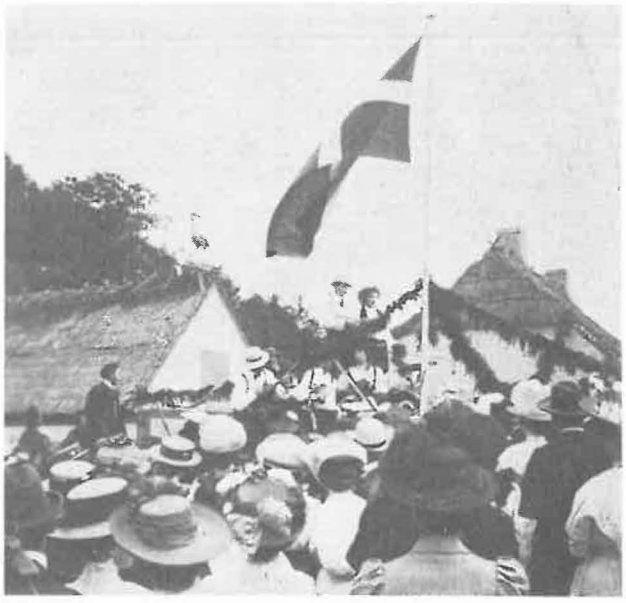

At komiteens anstrengelser med opførelsen af Vendelbogården bar frugt, viser den store tilstrømning. Af billedet får man et godt indtryk af gårdens størrelse – en ganske imponerende indsats af borgerne i Bagsværd at bygge en hel bondegård blot for denne ene dag.

Søborg i nybyggertiden

Erindringer ved Gunnar Lundgren

I begyndelsen af dette århundrede var Søborg Huse endnu et sted, hvor man kunne finde landlig ro, bebyggelsen var spredt og rummede i 1901 kun 159 indbyggere. Min far Niels Lundgren var emigrant fra Sverige og stammede fra en landbrugsfamilie i Skåne. Han flyttede til Danmark i 1900 med min mor og deres to døtre og boede først i København, men længtes snart efter at komme ud på landet igen. Begyndelsen blev gjort i 1902 med en kolonihave i

Kolonihaven i Københavns Haveselskab i Lersømosen (nu baneterræn) ved Tagensvej. Familie og venner er samlede foran den gamle sporvogn, som Niels Lundgren havde ombygget i bedste kolonihavestil. Gunnar (med hvid kyse) ses mellem forældrene, søstrene Gunhild og Alice er i svenske nationaldragter. Billedet fra 1903 viser den nystartede havekoloni med et enkelt nyplantet frugttræ, blomster og grønsager, som gav bidrag til husholdningen.

Josefine Lundgren (f. Svensson) i højhalset selskabskjole, dekoreret med stenkulsperler, med sin søn på skødet. Hun var uddannet dameskrædderinde og meget populær i Gøteborg. Hendes far var en konservativ bagermester, hvis syv sønner efter gammel skik i familien blev bagere. Der var også syv døtre, som deltog i faderens forretning eller blev syersker. Familien modsatte sig længe Josefines forlovelse med min far, som var en af pionererne i det svenske socialdemokrati i 1890'erne. Han var fanebærer ved 1. maj-demonstrationer i Gøteborg. Dette skærpede modstanden i mors familie imod far. Også efter deres giftermål fortsatte far sin politiske virksomhed trods familiens modstand, og dette var nok medvirkende til fars emigration i 1900 til København sammen med mor og deres to døtre.

Lersøområdet ved Lygten, hvor sporvognen endte dengang – ja, det var ganske bogstaveligt, for det første hus, han anbragte i kolonihaven, var en ombygget sporvogn. Denne fulgte med, da han følte sig tiltrukket af Søborg Huse og købte en grund på Niels Finsens Allé i 1904, hvortil familien flyttede i 1906. Grunden kostede 600 kr. med 100 kr. i udbetaling.

Jeg er født i 1901 og kom således til Søborg i min tidlige barndom og skal her fortælle nogle erindringer fra Søborgs og min egen barndom. Hvad var det så, vi flyttede ud til? Primitive forhold – langt ude på landet med veje, der var opløst af pløre om vinteren og foråret, ingen vand, ingen kloakering, ingen renovation, men noget at tage fat på, og det var, hvad min far ønskede sig. Jeg tvivler på, at min mors begejstring var overvældende, men hun tog sin tørn med og beherskede sin længsel efter mere civiliserede forhold i de første år. Hun var opvokset i Göteborg og befandt sig bedre i by end på landet.

I 1904 lejede familien sig imidlertid ind på Niels Finsens Allé nr. 79 – »Elverhøj« hed huset, og der boede vi et par år, medens far byggede hus på den grund, han havde købt i nr. 56. Huset »Bakkely« blev bygget efter egne

tegninger og beskrivelser. Far gravede selv grunden ud og lavede alt det, man som selvbygger kunne klare, ofte med hjælp af naboer og kammerater. Huset stod færdigt i 1906, og vi boede der til 1913 med en kort afbrydelse, som omtales senere. Her havde vi et idyllisk familieliv og kom sammen med alle de andre dygtige håndværkere, som holdt sammen i grundejerforeningen Trekanten. Jeg kan nævne nogle, som spillede en stor rolle i byens udvikling. Det var foruden far tilskærer Robert Lutz, tømrermester Krause, snedkermester Holm, arkitekt Seest og mange andre, som faktisk var en hel familie. Når nogle af forældrene rejste ud, så tog vi deres børn i pleje hjemme, for der var stort sammenhold blandt nybyggerne dengang.

Det har nok været en dristig disposition af min far, der var malersvend, at bygge sit eget hus i de tider. Familiens økonomi blev anstrengt, og når vinteren yderligere gav kortere eller længere arbejdsløshedsperioder, den-

»Bakkely« 1906. Niels Finsens Allé nr. 56, nu nr. 78, med den samlede familie på trappen. På første sal boede murer Knud Rassov. Hæk og vejtræ er nyplantede.

Billede fra 1906 af familiens yngste i stadstøjet, som mor selv havde syet efter tidens børnemode.

gang uden understøttelse, måtte man sikre sig selv efter evne. Jeg husker, at min mor spadserede med legevognen fra Søborg til Nørrebros Runddel for at købe kolonialvarer, fordi hun dér kunne købe mel 1 eller 2 øre billigere pr. pund end i de lokale forretninger. Jeg kan også huske, at når vi samlede forråd til vinteren, købte hun 30-40 pund klipnakker (nakker af klipfisk) til 5 øre pundet, 6 tønder kartofler og 2-3 ol sild, som mor lavede kryddersild og spegesild af. Vi skulle sandelig ikke lide nød, selvom far blev ledig. I haven dyrkede vi alle slags grønsager og frugt, hvilket gav et godt tilskud til husholdningen. Men alt dette gav jo også slid, som øgede mors længsel efter bylivet. I 1910 var målet fuldt, mor kunne ikke længere holde ud at bo i dette nybygger- og bondesamfund. Hun følte sig utryg ved tanken om, at en forestående fødsel skulle foregå under disse primitive forhold, og hun fik overtalt far til at flytte til København, hvor familien holdt ud i et par år. 1912 enedes mine forældre om atter at flytte til Søborg.

Flyttedagen står endnu klart i min erindring. Far havde truffet aftale med en flytteforretning, og vi skulle så følge med flyttelæsset fra Horsensgade ud

til Søborg. Horsensgade var på det tidspunkt nærmest et morads, ikke meget forskellig fra vejene i Søborg. Det må have været i foråret, at vi flyttede, for gaden var helt opkørt i pløre og vandpytter. Det viste sig, at de store fede flyttevognsheste ikke kunne rokke flyttelæsset, men til alt held var der en skraldevogn i gaden, og far foreslog flyttemanden, at vi nok hellere måtte bede skraldemanden om at komme med sine magre heste, for det var da nogen, der kunne trække. Vi fik skraldemandens heste for og fik flyttevognen trukket ud af Horsensgade og op på fast grund, hvor flyttemanden kunne bruge sine egne heste igen. Men hele familien måtte spadsere ved siden af flyttelæsset fra Horsensgade ud til Søborg. Så primitivt indstillet var man med hensyn til transportmulighederne i 1912, men man klarede sig.

Far havde planer om at starte en farvehandel i Søborg og begyndelsen blev gjort i ejendomsmægler Stiedl's ejendom Hovedgaden nr. 64. Stiedl havde sit kontor og redaktion af Søborg Folkeblad dér, men udlejede den ene halvdel af stueetagen til far. Her passede mor forretningen, mens far fortsatte som malersvend den første tid.

At passe en sådan forretning for en ufaglært kunne undertiden skaffe

Frederiksborgvej 64. Her startede Niels Lundgren i 1913 sin »Søborg Farve- og Tapethandel«. Den lille ejendom rummede yderligere »Søborg Sæbeudsalg« (med indgang om hjørnet), Folkebladets udhængsskab og Søborg Syge- og Begravelseskasses kontor. På 1. sal boede redaktør og ejendomsmægler Stiedl.

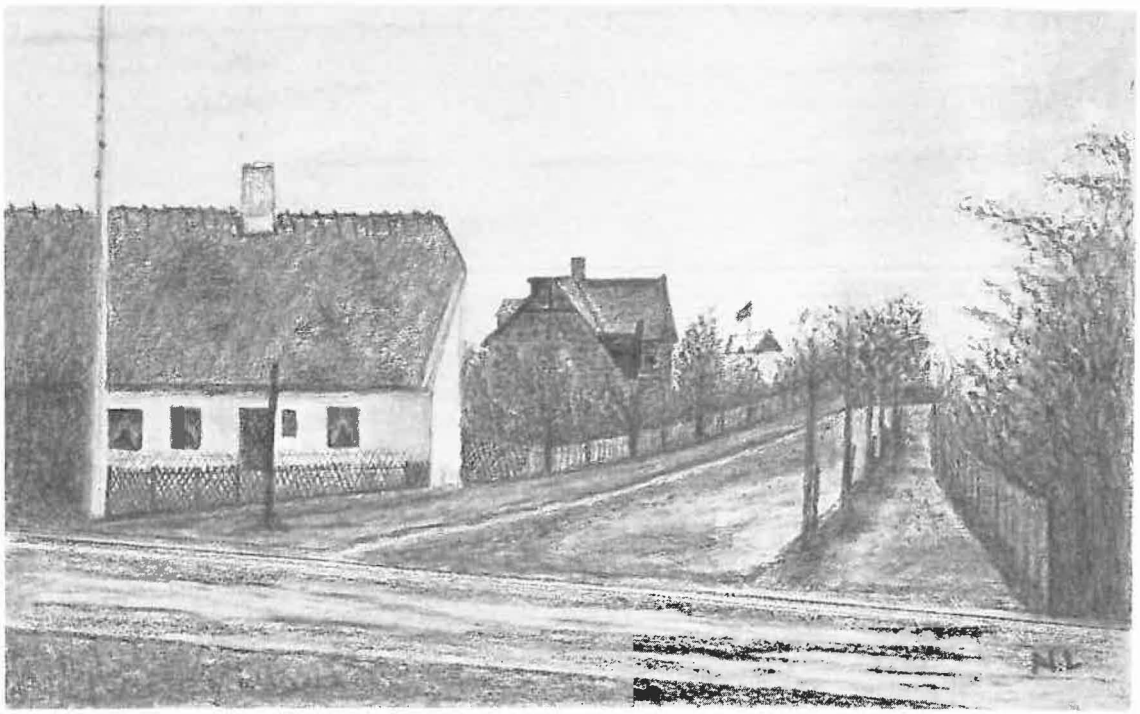

»Hulegaardshuset« og Erik Bøghs Allé. Farvekridttegning af Niels Lundgren. Det var det ældste hus (fra ca. 1791) i det såkaldte Søborg Huse. Niels Lundgren købte ejendommen i 1914.

problemer. Jeg husker, at mor fortalte om et tilfælde, hvor proprietær Kiær fra Maglegård kom ind og skulle have en bøtte grå maling til et plankeværk. Mor sagde: »Det må vente til far kommer hjem, det må han lave til«. »Nej, det er ikke nødvendigt,« sagde Kiær, »vi hjælpes ad. De skal bare tage noget sort kønrøg og så lidt gult og så noget zinkhvidt, så blander vi det op«. Det endte med, at de havde blandet to store gulvspande med grå maling! Mor var ulykkelig, der var jo ikke mulighed for at få solgt så meget grå maling, men Kiær var stor i slaget og sagde, jeg tager det hele, fru Lundgren, og så fik mor jo en stor dagsomsætning.

Forventningerne til farvehandelen synes at være blevet opfyldt og målet for min fars stræben efter at blive »sin egen mand« rykkede nærmere. I 1914 solgte han »Bakkely« på Niels Finsens Allé for at købe grunden på hjørnet af Frederiksborgvej og Erik Bøghs Allé. Her lå byens ældste hus, Hulegårdshuset, der dengang husede en smugkro, som håndværkerne kaldte »Det hvide

Frederiksborgvej 70 på Hulegaardshusets tomt opførte Niels Lundgren i 1914 en ny ejendom tegnet af arkitekt Niels Gotenborg. Hertil blev Søborg Farvehandel flyttet tilligemed »Syge- og Begravelseskassen Søborg« med kontor i kælderen. Til venstre ses en træstub fra et af de gamle poppeltræer langs vejen.

Frederiksborgvej 73, hjørnet af Runebergs Allé med Egebjergs forretning, hvor nu Den danske Bank har til huse i en nyere ejendom. Til venstre anes det andet hjørne af Runebergs Allé med købmand Kjærs ejendom bag det store træ. En »københavnerbonde« med et læs tørv fuldender tidsbilledet.

Lam«. Huset er nærmere omtalt i Gladsaxebogen I side 140, hvor dets oprindelsesår 1791 angives som sandsynligt. Dette gamle hus rev jeg personligt ned. Jeg husker tydeligt dets meget primitive indretning med lerstampede gulve i beboelsesrummene, medens bryggerset var brolagt med runde marksten, ligesom dem man brugte til gadebelægning i de gamle købstæder. Huset var stråtækt og meget forfaldent.

På grunden byggede min far en ejendom, hvori farvehandelen startede beskedent i det midterste af stueetagen, mens baglokalerne var vor beboelse i nogle år. Senere flyttede vi op i 1. etage. Efterhånden steg omsætningen i takt med byens vækst, og forretningen måtte flere gange udvides, i 1934 med en større tilbygning, nr. 70 A, til ejendommen. Netop det strøg af Hovedgaden var i 20'erne et centrum for Søborg. Vore genboer var Egebjergs forretning og købmand Knud Kiær, senere kom Søborgs biograf ved siden af Magasin du Nord og modsat lå telefoncentralen. Forvandlingen fra landsby til by skete gradvis, men blev dog mærkbar i de år.

De nye grundejere sluttede sig sammen i lokale grundejerforeninger, efterhånden som udstykninger fandt sted. I tiden 1901-05 var der således 5 villakvarter-grundejerforeninger, som virkede hver for sig, indtil Søborg Grundejerforening blev stiftet i 1905. Hertil blev vor egen grundejerforening for området »Trekanten« mellem Niels Finsens Allé og Hovedgaden tilsluttet, men den lokalpatriotisme, der en gang var opstået i de enkelte foreninger, levede videre. Der var en tydelig social lagdeling imellem de 4-5 villakvarterer. Dette kom forbavsende frem ved en servitutsag om en fabrik i »Trekanten«, hvor sognerådsformanden, som ikke boede i »Trekanten« udtalte: »selv om det vel inte er grever og baroner, der bor her i Søborg, så ...« Netop i »Trekanten« havde en del gammeldags håndværkere fundet sammen, og de søgte at hævde sig på forskellig vis. I lovene for grundejerforeningen var der således indført en bestemmelse om, at der skulle bygges så smukt som muligt efter enhvers evne, og at en skitse af den påtænkte bygning skulle forelægges bestyrelsen, der havde pligt til at hjælpe med »råd og dåd«. Jo, de solide håndværkere i Trekanten var forud for den lokale forskønnelsesforening og endog for Landsbyggeloven fra 1960'erne. Den nævnte sociale lagdeling mellem villakvartererne smittede også ubevidst af på børnenes leg, idet der udkæmpedes drabelige kampe med andre kvarterers børn, når disse ville lege på »vore veje«.

Men det var kun på »vore veje« en sådan separation kunne håndhæves, i det store frie område Søborg Mose var legen fælles. Dette dengang vildtvoksende naturområde var et sandt eldorado for dyr og børn. I min tidligste skoletid blev min botaniske interesse vakt af vor naturhistorielærer Axel Asmussen.

Han tog hele vor klasse med i mosen, hvor han lærte os at bestemme blomster efter Linnés klassificeringssystem, og efterhånden kendte vi hver eneste vild blomst, der voksede der. Det gav os børn indblik i naturens værksted og en kærlighed til de frie områder, vi havde i nabolagene. Det viser et af mange eksempler på, hvor moderne indstillet skolevæsenet i Gladsaxe var allerede dengang, at en lærer kunne tage en hel klasse ud et par timer, måske en hel formiddag til sådanne ekskursioner.

Men også uden for skoletiden havde mosen en dragende magt. Her kunne leges frit og uden indblanding, her kunne man som barn leve i eventyret, snige sig mellem sivene på jagt efter »rødhuder«, der kunne bygges huler for »hemmelige« klubber, kort sagt dyrkes alt det, der optager en drengs fantasi.

Niels Lundgren og hans søn i søndagstøj 1908. Kun om søndagen kunne drengen overtales til at iklæde sig kasket, halskrave med slips og I. P. Müller-sandaler.

Billedet er fra 1907 ved »Bakkely«s trætrappe, som nu er nedrevet. Gunhild og Alice i svenske nationaldragter, som de var iklædt ved familiefester og til Fastelavn. Gunnar i hjemmesyet tøj af en stofrest fra en brandskadet forretning. Vi har alle tre højskaftede støvler, som er købt rigeligt store for at kunne holde nogle år.

Om foråret var det spændende at studere det spirende liv i alle vandhullerne, fange haletudser og snoge, det sidste dog kun af de modigste. Det var også spændende at stå ved kanten af søen med sin fiskesnøre, omend resultatet ikke altid stod mål med den ofrede tålmodighed. Der var masser af fisk i mosen dengang og ingen brøsig havebetjent til at lægge hindringer i vejen for det frie livs udfoldelse.

Om vinteren havde mosen en særlig tiltrækningskraft, det var en fryd at stryge over de glatte isflader fra Søborghus Kro og helt ud til Brønshøj og Husum. Mange steder var isen dårlig, nogle steder var der isfri grøfter, og andre steder langs sivene var der tynd is, så det skete jo et par gange, at jeg faldt i vandet, når isen brød under mig; så turde man ikke komme hjem til sin mor lige med det samme; jeg har flere gange løbet i 2-3 timer med de frosne klæder, indtil tøjet var tørt, og jeg blev aldrig forkølet.

Én erindring fra 1908 i Søborg mose står mig endnu ganske klar. Man

havde fået lavet det første kloakværk i nærheden af det nuværende Gladsaxe vandværk ved Søborghus Kro. Jeg var jo nysgerrig og interesseret i, hvad der foregik i mosen, så jeg var med ved indvielsen af dette »renseanlæg«, som det kaldtes. Da jeg kom hjem til min far, sagde jeg, at det var noget slemt svineri dernede, for tænk, den mand, der havde bygget anlægget og projekteret det, og som nu skulle aflevere det, fyldte et glas med afløbet fra dette renseanlæg og drak det som bevis på, hvor rent vandet var blevet. Jeg kan tænke mig, at det ikke var andet end en septiktank, men han var altså så fast i troen på sit anlægs effektivitet, at han var villig til at risikere sin egen sundhed ved at drikke dette vand. Han fik da også accept på anlægget.

Børnelege

»Trekanten«s veje gav rige muligheder for leg dengang. Vejene var private og uden trafik, bortset fra mælkemanden og fiskemanden, der med deres rullende forretninger regelmæssigt kom til husmødrene. Når vejret tillod det, legede børnene ugenert på vejene, vi kunne spille bold, spille med janter, hinke og ved visse lejligheder afholdt vi sækkevæddeløb og andre konkurrencer. Man gik på stylter og legede sanglege af forskellig art, såsom »Munken går i enge«, »Bro-bro-brille«. Vi var på den tid en 15-20 børn, der holdt sammen i »Trekanten«, så der var også mulighed for fælleslege som »To mand frem for en enke« og »Blindebuk«, og da vejene efterhånden blev bedre befæstet, blev der også mulighed for at spille top, løbe med trillebånd, hinke o.s.v.

Lokale fastelavnsfester afholdtes hvert år skiftevis i de forskellige haver. Vi slog katten af tønden, der var meget smukt malet ligesom polske påskeæg, og bagefter serverede »værtinden« strutter og limonade. »Katten« var en nydelig kludedukke, som tilfaldt kattekongen eller -dronningen, idet pigerne naturligvis også deltog i vore mange forskellige børnelege.

Vi fik også lov til at rasle til Fastelavn, men kun hos vore nærmeste forældre-venner. I den anledning var mine søstre iklædt deres originale svenske nationaldragter, og jeg havde fået en fin, hjemmesyet sjællandsk bondedragt med rød fløjlsvest, hvide strømper og skjorte, sorte glinsende satinbukser og sorte laksko – jeg syntes selv, jeg var meget flot. Jeg husker, at jeg engang som seksårig uforvarende gik ind til et hus med en nylig tilflyttet familie, hvor en venlig »fremmed« dame bød mig indenfor og udspurgte mig om mine forældre, idet hun undrede sig over, at en så pæn lille dreng fik lov til at tigge hos fremmede. Jeg blev meget ulykkelig, men ved min hjemkomst trøstede mor mig og formanede mig til fremtidig kun at rasle hos vore nærmeste bekendte, hvor jeg kunne være sikker på at blive godt modtaget.

Når vejforeningen »Trekanten« afholdt fastelavnsfest var der god tilslutning, som billedet fra 1909 fra festen på Emdruplund viser. Ved udklædningen havde fantasien frit spillerum. En cowboy til hest var fuldstændig ekviperet, selv med en pistol, som han i kådhed senere fyrede af i salen og ramte en af de tilstedeværende, så festen fik en brat og tragisk afslutning.

Børnefødselsdage blev naturligvis fejret med vore pige- og drengevenner, som kom i stiveste søndagstøj. De medbragte beskedne gaver (højst til 50 øre), og mor serverede chokolade med mange slags hjemmebagte småkager og specielt en kæmpestor æblekage med flødeskum. Af småkagerne blev hvert barn »presset« til at tage en af hver slags fra kagefadet, der blev sendt rundt samtidig med udskænkningen af chokoladen. Hvis man sprang over én af kagesorterne, anså mor det for tegn på, at den sort måtte være mislykket, og hun kunne blive helt mismodig. Til gengæld glædede hun sig, hvis børnene ikke orkede at spise alle de kager, som de var blevet påduttet, og hun opfordrede dem til, efter svensk skik, at pakke de overtallige småkager i de omdelte papirservietter og give kagerne til deres søskende hjemme, som også burde have del i »kalaset«. Den skik blev mor jo ikke mindre populær af, hverken blandt børnene eller deres mødre.

Kulturlivet

I »Nybyggertiden«, før man kendte til radio og TV, og før der fandtes offentlige biblioteker, var man henvist til selvforsyning, når det drejede sig om underholdning og kulturel udfoldelse. Der var heldigvis mennesker

blandt »Trekanten«s beboere, der havde øje for, at mennesket ikke lever alene af brød. En af dem var vor gode ven og nabo, assurandør og galanterihandler Hans Møller; han var en meget særpræget og alsidigt interesseret personlighed, og han var en højt rangerende frimurer. Hans Møller havde et privat udlejningsbibliotek, som jeg benyttede flittigt, og hans private observatorium var en seværdighed (1917), som på klare aftener samlede mange interesserede, også for os børn var det jo en spændende oplevelse at få indblik i himmelrummets mysterier. Desværre var observatoriet indrettet i en bygning, der på grund af brandfare måtte lukkes efter en forholdvis kort levetid.

I Erik Bøghs Allé boede også en anden personlighed, som var initiativrig på det kulturelle område, fuldmægtig Julius Nielsen. I hans have fik børnene lejlighed til at spille amatørteater. Der var stor selskabelighed hos Julius

Amatørforestilling 1916 i fuldmægtig Julius Nielsens have, Erik Bøghs Allé 8. – Aktørerne er: Lilli Lundgren, Nathalie Thomsen, Tove Knudsen, Ingeborg Nielsen, Emilie. I bevoksningen er ophængt indrammede billeder, for at illudere interiør. Fuldmægtig Nielsen sang og spillede på luth ved Garhøjfesterne, ved Søborg Foredragsforenings arrangementer i Borgernes Hus og i vennekredsen.

Aftenhygge i dagligstuen på 1. sal i 1926. På væggen broncelysestager og malerier fra brylluppet i 1896 i Gøteborg. Bag klaveret skimtes min luth. Lampeskærmen havde min søster Alice syet.

Nielsen, som underholdt såvel voksne som børn med sang og luthspil. Her fik man også det første møde med »levende billeder«, idet han på sit primitive forevisningsapparat viste film og selv akkompagnerede på klaver. Forestillingerne fandt sted i en træbygning foran Julius Nielsens villa, hans tidligere sommerhus.

Nybyggernes trang til oplysning og adspredelse førte også til dannelse af en foredragsforening, der gennem mange år tilfredsstillede et stort behov for oplysning og samvær. Efterhånden som Søborg »groede til«, opstod tanken om, at byen ikke måtte forsømme at skaffe borgerne »åndehuller« i form af offentlige anlæg. En komité blev dannet med det formål at skaffe midler til etablering af et anlæg i Søborg. Man havde udset sig pladsen omkring den store gravhøj Garhøj ved Holmevej. Her arrangerede man Skt. Hansfester gennem mange år fra 1924. Her oplevede man f.eks. en båltale holdt af husmændenes digter Johan Skjoldborg, og her så man optræden af den unge Ib Schønberg.

Det var virkelig muligt den gang at samle beboerne om store folkefester med et broget program. Jeg citerer Folkebladet den 15. august 1930, der foranmelder festen således: »På søndag er det den store festdag på Garhøjen.

Fra år til år har Garhøjfesten samlet gæster fra alle lag i Søborg. Den dag kommer de alle, store og små. Det er, som alle har forstået, at de skulle være med den dag. Mutter tager fatter under armen og børnene ved hånden. De skal med for at yde deres lille skærv til byens anlæg, som efter års forløb begynder at få præg af at være et anlæg, nu da beplantningen efterhånden vokser til.

Sådan vil det også blive på søndag.

I denne uge har komiteen travlt med alle forberedelser. Tombolaen vil som sædvanlig komme til at bugne med gevinster, som alle er skænket af forretningsfolk og andre næringsdrivende i Søborg.

Indenfor komiteen har man undertiden frygtet for, at disse menneskers gavmildhed over for Garhøjfesten skulle ebbe ud, og tombolaen derfor ikke komme til at råde over den mængde af gode gevinster, som tilfældet har været med den. Men denne frygt har gang efter gang vist sig ubegrundet. Også i år blev dette spørgsmål berørt på et møde, hvor festen blev tilrettelagt. Men atter i år har byens forretningsfolk vist, at de havde tilovers for Garhøjen. ... Men tombolaen er jo blot en enkelt af festens attraktioner. For børnene og de unge er der spredt ud over pladsen en række af forskellige boder. Der vil være kraftprøve, skydesalon, gynge, karussel o.s.v. Sådan som det skal være ved en folkelig fest.

Men som sædvanlig er der sørget for underholdning af forskellig art. Kl. 18,30 arrangeres der en bokseopvisning, hvor Søborg Idrætsforening er den ledende kraft. Senere optræder herrekoret »Sorento« med firstemmig sang. Men den største tiltrækning om søndagen vil sikkert de to harmonikavirtuoser Gellin og Borgstrøm udøve. De har efterhånden vundet sig så godt et navn, at de trækker fuldt hus, hvor de så optræder. Såvidt komiteen bekendt har de ikke tidligere ladet sig høre i Søborg.

Boksekampen vil finde sted på estraden, medens den anden underholdning foregår fra den store ny kampestens-talerstol, der er stor nok til også at kunne afgive plads til sangkoret.

Senere på aftenen er der naturligvis dans, og kl. 22 vil der blive afbrændt et stort festfyrværkeri, som arrangeres af Tivolis festfyrværker.« ... og Folkebladet slutter: Til sidst erindrer vi om, at entreen for begge dage er 25 øre for voksne og 15 øre for børn.

Garhøjfesterne var højdepunktet i årets gang i Søborg, og det lykkedes med disse små midler og en energisk indsats fra en kreds af borgere, hvoriblandt bogtrykker Nielsen-Kolding, repræsentant H. F. Hansen og min far malermester Nils Lundgren, at skaffe Søborg et åndehul. At det ikke blev til flere åndehuller i Søborg kan i dag beklages.

Var der primitive forhold i den gamle Buddinge skole, kan det samme prædikat sættes på »idrætspladsen« ved den nye skole i Søborg. Her afvikles et spændende angreb på fodboldbanen ved Wergelands Allé i 1910.

Skolegang

Når jeg ser tilbage på min barndom er hjemmehygge, leg og fornøjelser jo kære minder, men jeg har da også gode erindringer fra min skoletid i Søborg.

Jeg begyndte skolegangen i 1907 i den gamle Buddinge skole ved det nuværende rådhus. Skolen blev senere indrettet til kontorer for teknisk forvaltning. Der herskede primitive forhold i skolen, belysningen var petroleumslamper og lokalerne var kakkelovnsfyrede, men undervisningen var god. K. Vedsmand var førstelærer, han var en meget dygtig lærer og en betydelig personlighed. I begyndelsen af marts 1908 blev jeg flyttet til Søborg skole, der startede da med 2 pavilloner, og min lærer Vedsmand flyttede med, men nu som skoleinspektør for den nye skole. Jeg husker så tydeligt, at jeg kom fra vores stille og fredelige Niels Finsens Allé og så alle børnene lege i skolegården. Jeg var nærmest rædselslagen over, at der var så mange børn – jeg tror der var måske 80 stykker; men det varede ikke mange timer, før jeg var med i legene, og jeg befandt mig udmærket der. Skoletiden var fra kl. 8 til kl. 2. I skolestuen sad vi elever i to rækker, drengene i vinduesrækken og

Mellem Søborg skole og Bagsværd skole udkæmpedes årlig en »landskamp«. Trods de primitive træningsforhold lykkedes det endelig i 1912 for Søborgdrengene at slå »arvefjenden«. Her ses det sejrsstolte hold.

pigerne ind mod væggen, læreren sad på kateder, en pult anbragt på en forhøjning, således at han havde overblik over klassen. På katederet var det uundværlige spanskrør placeret inden for rækkevidde. På væggene hang farvelagte billeder af dyr og planter til brug ved undervisningen, og i loftet var ophængt en serie landkort på rullestænger. Hver skoledag indledtes med morgensang, hvorefter lektierne blev eksaminerede, og den enkelte elev fik sin præstation bedømt til senere indførelse i karakterbogen, som blev givet med hjem hver måned. Vi havde meget hjemmearbejde dengang, og jeg husker aftener derhjemme, hvor familien sad omkring det runde bord med petroleumslampen midt på bordet. Mor sad med sit håndarbejde, far læste eller var beskæftiget med at binde bøger ind eller reparere vores fodtøj, og vi tre søskende sad med vore lektier.

Vore lærere Aksel Asmussen, C. M. Hvorslev, Ole Andersen, C. C. Binger og frk. Augusta Rasmussen var meget dygtige til at undervise, og der var en udmærket orden og disciplin på skolen. Vi lærte grundfagene, altså dansk, skrivning, regning og religion, og det blev lært grundigt. Dette blev klart, da mine forældre i 1910-12 flyttede til København. Jeg blev indskrevet i Øster

Søborg skoles lærerstab 1915. Fra venstre: Axel Asmussen, C. M. Hvorslev, Kr. Vedsmand, Poulsen, Ole Andersen, C. C. Binger, frøknerne Buch, Hansen, Jørgensen, Andersen Høyer, Bagger og Augusta Rasmussen.

Farimagsgades skole, og da jeg var hos skoleinspektøren sammen med far, sagde denne københavnske skoleinspektør: »Ja, du kommer altså fra en landsbyskole, så vi må hellere sætte dig en klasse ned«. Men da der var gået 3-4 måneder, viste det sig, at »bondedrengen« i virkeligheden var dygtigere end de københavnske skolebørn i disse grundfag, så jeg blev flyttet op i den rigtige klasse, hvor jeg hørte hjemme, og det lykkedes mig at blive nr. 1 dér. Skolevæsenet i Gladsaxe var på det tidspunkt i stand til at hævde sig som førsteklasses med hensyn til undervisningen og solide kundskaber.

Jeg nærede stor beundring for vore lærere, disse brave mænd, der ikke veg tilbage for at ofre deres egen fritid på elever, som de skønnede fortjente et lift på vejen til en videre uddannelse, end den de kunne opnå fra den da rådende skoleordning i »landsbyskolen«. I taknemmelig erindring om dem vil jeg fortælle, hvordan de hjalp mig frem, det ligger mig jo nærmest, men lad mig fremhæve, at der var andre, der skylder dem den samme taknemmelighed.

Axel Asmussen viste en speciel interesse i at undervise mig i matematik. Han ønskede dengang at komme på lærerhøjskolekursus og uddanne sig videre som faglærer. Jeg gik 2 år i 7. klasse, fordi man følte, at jeg som 13-årig var for ung til at komme på Wedels kursus. Derfor bestemte Vedsmand og Asmussen, at jeg skulle gå 7. klasse om, og i det år sad jeg helt udenfor 7. klasses normale program og gennemgik Jonstrup Seminariums 3-års eksamensopgaver i matematik sammen med Asmussen i skoletiden. Men også uden for skoletiden underviste Asmussen mig privat i 2-3 timer om ugen, idet han om eftermiddagen gik fra Buddinge til Søborg skole. Asmussen fik også lyst til at lære mig at spille violin, som de fleste skolelærere gjorde dengang. Denne undervisning blev givet i hans hjem i Buddinge. Også *C. M. Hvorslev* gav mig ekstraundervisning om eftermiddagen i engelsk og fysik og kemi, efter mine timer med Asmussen.

Inspektør Vedsmand stod ikke tilbage for sine to lærere, han gav mig den første start med tysk og latin, to fremmedsprog, som han selv havde lært sig, og han var en kapacitet i undervisningen af disse. Hvor dygtig han var selv, vidste jeg naturligvis ikke ret meget om på det tidspunkt, men jeg fik bevis for, at det var solide kundskaber, som han og de to lærere specielt gav mig, da jeg senere skulle læse videre. At jeg skulle læse videre var indstillingen hos disse tre lærere, medens min far ikke mente, at familiens økonomi kunne bære det. Han ville hellere, at jeg skulle blive håndværker som han selv var og sagde til Vedsmand: »Det er noget solidt noget.« Vedsmand sagde imidlertid til min far: »ja, men Gunnar skal nu alligevel læse«. Han sendte en ansøgning til sognerådet og bad det om at bevilge far 400 kr. årlig i 2 år, sådan at jeg kunne tage præliminæreksamen, og det blev bevilget på hans anbefaling.

Dette beløb synes ikke ret meget i dag, men det skal sammenlignes med sognerådets samlede støtte over en længere årrække på ialt 400 kr. til Bagsværd private kostskole.

Jeg fremhæver dette for at vise, at allerede på det tidspunkt var man med hensyn til undervisningsstøtte langt fremme i social henseende i Gladsaxe kommune. Når der var et barn, som skolen mente burde føres videre, så var sognerådet også villig til at ofre noget for det.

Som afslutning vil jeg sige, at for mig er det en besynderlig oplevelse, når jeg i dag kommer til Buddinge at se det enorme kongerige, der er blevet bygget op her omkring Gladsaxe rådhus; og særlig når jeg tænker på, at i sin tid var min søster Gulli den første (og eneste) tekniske sekretær i Gladsaxe kommune. Dengang havde man en rådgivende ingeniør Petersen, som var kommuneingeniør i Gentofte, og kom her på Gladsaxe tekniske forvaltning 2 gange om ugen. I mellemtiden ordnede min søster alle tekniske forretninger i

7. klasse B, Søborg skole 1915. Fra venstre: Niels Jul Brochmann, Hilbert Andresen, Kristian Nielsen, Aage Buch, Aage Svendsen, Olaf Larsen, Kaj Ejstrup, Karl Christensen, Gunnar Lundgren, Ingolf Eisner, ?, Kaj Nielsen, ?, Arkil Johansen. – Nederste række f.v.: Annard Michelsen, Erna Hansen, Gudrun Petersen, Ellen Jensen, Gerda Nielsen, Adele Lyngstrup, Iris Holtermann, Kamma Gylling, Haraldine Jensen, Erna Gylling, Tove Christensen, Martha Olsen og Karen Andersen.

kommunen, og hun fortæller mig, at man ikke engang havde råd til at købe en skrivemaskine, således at alle hendes rapporter og indstillinger til sognerådet skulle skrives i hånden med det obligate antal kopier.

Nu er alt jo af noget større format, men det er imponerende at tænke på den store udvikling, der er sket i blot min relativt korte levetid.

En historisk-arkæologisk »vandring« over de nedlagte gårde Lundegaards og Hyldegaards marker

Af B. J. Steiner

I Gladsaxe Kommune har vi af egentlige naturområder den østlige del af Store Hareskov, Aldershvile Skov samt moserne Smørmose og Fedtmose. Langs Bagsværd Sø og Lyngby Sø er der stier, der fører gennem dette dejlige søområde, hvorfra det kan beses fra mange forskellige vinkler. Aldershvile Park er, som navnet siger, en park, og dermed et mere friseret område. Alle disse nævnte lokaliteter er velkendt af de fleste, men et område der ligger ret upåagtet hen, er de store frie arealer bag »Høje Gladsaxe« ned mod Hillerødmotorvejen. Det er de gamle, nedlagte gårde, Lundegaards og Hyldegaards jorder, der ligger her.

»Høje Gladsaxe« bebyggelsen langs med Gladsaxevej og den lavere bebyggelse bagved optager ca. halvdelen af arealet, mens resten af området, som er fredet, ligger frit og uberørt hen med sine bakker og lavninger, omtrent som de blev skabt under istiden, men naturligvis præget af det landbrug, der har været drevet her i umindelige tider. Nogle stier formår ikke at ødelægge det landskabelige præg, og der forlanges ikke, at man skal følge dem; man kan frit færdes i området, som man vil. Her vil vi gå en tur ud og se på områdets historie og arkæologi for at lære det nærmere at kende.

Ved den nær Høje Gladsaxe Butikscenter liggende benzintanks bygning og lidt ned på den syd for liggende parkeringsplads, lå den store toetages hovedbygning til den forsvundne Lundegaard. Herfra vil vi starte vor »vandring«, men vi vil først se lidt på de to gårdes historie.

Både Lundegaard og Hyldegaard var udflyttergårde fra landsbyen Buddinge og fik ved udskiftningen omkring 1770 deres samlede jordlodder på Buddinge Lundevangs sydlige del, som Matr. nr. 5a m.fl. og Mtr. nr. 6 m.fl. af Buddinge Bye. Det var henholdsvis Peder Pedersen den Ældre og Anders Christensen, der i 1773 eller 1774 flyttede ud fra landsbyen og gav deres nyopbyggede gårde navne efter de lokaliteter, de kom til at ligge på. »Lundegaard« ved »Lille Lunde Aas« og »Hyldegaard« ved »Hylde Aas« eller »Hyllen«, som den også kaldtes.

Gårdene bestod af stuehus samt 3 avlsbygninger – altså firlængede – og var opført i bindingsværk, lerklining og med rørtag. Medens Hyldegaard blev ved at være »bondegaard« i den samme slægts eje i over 150 år, kom Lundegaard til at føre en mere omtumlet tilværelse. Den blev handlet både i 1805, 1807 og 1808, da Silke- og Klædekræmmer Anders Andersen Kierkegaard købte den for 10.000 Rdl. Han rev stuehuset ned, og i stedet for opførte han i 1811 en herskabelig hovedbygning i to etager. Dette nye stuehus svarede bedre til den velhavende silkekræmmers behov. I hans ejertid blev Lundegaard da også kun omtalt som »Lystgaarden«.

Anders Kierkegaard anlagde i årene 1808-10 en fabriksvirksomhed »Enigheden« på et stykke jord ved skellet til Hyldegaard. Det var et bomuldsspinderi, som dengang – under fastlandsspærringen – havde gode indtjeningsmuligheder. Vejen mellem »Søborghus« og fabrikken blev udvidet og forbedret og fik navnet »Fabriksvej« – i dag »Gladsaxevej«. Fabrikskomplekset blev ved en taksation i 1812 vurderet til 52.380 Rdl. Det bestod da af en hovedbygning + 5 andre bygninger, der indeholdt værksteder, hestemølle, der drev spinderimaskinerne, arbejderboliger, vognremise, stald, smedie og skole. Desuden var der også et »Blegeri« knyttet dertil. Ved Danmarks bankerot og Napoleonskrigenes ophør kunne fabrikationen ikke længere betale sig, da de udenlandske bomuldsvarer nu kunne indføres langt billigere. Derfor blev fabrikken nedlagt, maskinerne solgt, bygningerne efterhånden revet ned, og i dag er der intet mere – hverken i vejnavn eller på stedet – der minder om det fordums store foretagende.

Efter Anders Kierkegaards og hans kones død handledes Lundegaard igen flere gange, af og til endda på tvangsauktion, indtil Hjulmand Jens Andersen fra Nr. Herlev købte gården i 1867. I denne slægt forblev den, dels som eje dels i forpagtning, indtil Høje Gladsaxe byggeriet blev en realitet. Der blev gjort flere forsøg på at redde Lundegaards hovedbygning; det lykkedes ikke, og i 1966 blev den revet ned!

Ja! Det var et sørgeligt endeligt, den dejlige ejendom fik. Hovedbygningen havde mange velbevarede vægmalerier fra opførelsestiden i nogle af dens ialt 15 værelser på 1. og 2. sal. Bygningen kunne have været indpasset i Høje Gladsaxe-komplekset sammen med sin 2 tdr. land store have med de smukke gamle træer, som et naturligt miljø, hvor den gamle bygning kunne have tjent mange nyttige formål. Lundegaards sidste forpagter, Jens Appelgreen, hvis familie ejede den i mange år og derfor kendte hovedbygningen særdeles godt, har fortalt, at den var så godt bygget, at den ville have kunnet overleve Høje Gladsaxe-bygningerne, hvis den havde fået lov til at blive stående.

Endnu huskes Anders Kierkegaard herude i Gladsaxe – måske mest, fordi

han var fætter til Søren Kierkegaards fader, og samme Søren tilbragte som dreng sine sommerferier på »Enigheden«, der dengang ejdes af hans moders familie.

Rækken af ejere og forpagtere af Lundegaard er således:

1774 Peder Pedersen (den ældre).
1804 Sønnen, Peder Pedersen (den yngre).
1805 Urtekræmmer Smidt og Madam Dorothea Hansen.
1807 Kammerraad Peder Jensen Giersing.
1808 Silke- og Klædehandler Anders Andersen Kierkegaard.
1816 Enken efter A. A. Kierkegaard, der måtte pantsætte gården.
? Grosserer Søren Fack (panthaveren).
? Grosserer Peter Thuesen.
1827 Lundegaard solgt ved tvangsauktion.
?
?
? Siewertz.
1867 Hjulmand Jens Andersen fra Nr. Herlev. (Hans ældste søn giftede sig til Vestengaard i Buddinge).
1874 Peter Jensen – den næstældste ugifte søn – fik overdraget gården af faderen.
1901 Jens Jensen, en broder til Peter Jensen, fik efter dennes død gården. (Jens Jensens kones søster var gift med en gårdejer Jens Jakobsen i Tørslev, og deres datter blev gift med Carl Appelgreen fra København. – Jens Jakobsens søn, maleren Karl Jakobsen, har malet mange motiver fra Lundegaard og Buddinge.) I 1908 overtog Carl Appelgreen mælkeforpagtningen på Lundegaard og Hyldegaard.
1920 Carl Appelgreen forpagtede Lundegaard.
1925 Carl Appelgreen købte gården efter Jens Jensens død.
1938 Gladsaxe Kommune købte Lundegaard af C. Appelgreen, der fortsatte som forpagter.
1944 Jens Appelgreen overtog forpagtningen efter sin faders død.
1962 Hovedbygningen overtaget til kontorbrug for arkitekter og ingeniører ved Høje Gladsaxe-byggeriet.

Høje Gladsaxe, med sine høje boligblokke og lavere parkbebyggelse bagved skolerne, breder sig – som tidligere sagt – over en hel del af Lundegaards og Hyldegaards gamle marker, hvor der sikkert har været drevet landbrug siden Yngre Stenalder.

Kartoffeloptagning på Bøgebjerg Aas. Vandledningsvejen (nu Høje Gladsaxevej) ses i baggrunden. Malet af Karl Jakobsen.

Da Lundegaards kostald blev revet ned, fandt man i dens sokkel en skubbekværn (1). (Tallene henviser til det medfølgende kort, hvor fundene er angivet med et kryds). Kværnen befinder sig i dag på Værløse Museum og har nok været benyttet af beboerne fra den boplads fra Yngre Stenalder (2), der har ligget i området ved hjørnet af den første beboelsesblok og garagerne foran. En beboer fra denne boplads har mistet sin flintsegl (3), den er fundet ved butikscentrets sydlige del.

Disse gamle forfædre fra bopladsen her har måske haft deres grave ovre ved bronzealderhøjen Garhøj (4) nær Holmevej. Syd for Garhøj har der ligget 4 andre bronzealderhøje, hvoraf den sydligste (5) sløjfedes i 1941 for at give plads til en villa. Det viste sig da, at den stammede fra Bronzealderens senere del. Der blev fundet stærkt opløste fragmenter af snoet bronzearmring, bronzekniv og brændte ben.

Disse 4 sløjfede høje og Garhøj har måske, ligesom bronzealderhøjen »Rævehøj« for enden af Maskinvej ved Gladsaxe Skole, været anlagt oven på

Lundegaard. Træerne til venstre er alléen til Gladsaxevej. Til højre træerne i haven mod Vandledningsvej. Malet af Karl Jakobsen.

grave fra Yngre Stenalder og også rummet gravlæggelser fra Jernalderen. Rævehøj forsvandt så sent som 1955 til fordel for en fabriksbygning.

Når der i det følgende nævnes navne på marker, stammer disse fra et markkort fra før udskiftningen i 1770'erne. Hele dette område vil vi nu se nærmere på. På det medfølgende kort er turen, vi skal gå, afmærket med en rød stipling. Vi starter hvor Lundegaards hovedbygning lå, og går ned langs butikscentret mod Haraldskirken; derved følger vi omtrent markvejen fra gården ned mod Grønnemose. Ved kirken drejer vi ind på parkeringspladsen – her lå et lille vandhul mellem gården og mosen – går videre frem til vejen Skolesvinget og ned mod regnvandsbassinet. Inden vi er kommet så langt – men mellem børnehaven og den nye Dag Hammarskjöld Skole – er vi nået til den nordlige kant af Grønnemose. Herfra strakte den sig over mod skolernes gymnastiksal, syd om fritidshjemmet »Lundegaarden« og regnvandsbassinet og videre over på den anden side af Høje Gladsaxevej (tidligere Vandledningsvejen), hvor den fulgte Nordtoftevejs runding.

Da i sin tid dæmningen, der skulle føre Vandledningsvejen over Grønnemose, skulle laves, blev jordpåfyldningen påbegyndt fra Lundegaards side

Fra Grønnemose. Til højre – langt tilbage – ses Hyldegaard. Til venstre ses noget af Bøgebjerg Aas. Skråt gennem midten af billedet Tingbækken. Malet af Karl Jakobsen.

med det resultat, at mosens tørvemasse blev presset mod øst sammen med alle mosens karusser, aborrer og gedder.

Der var tilløb til mosen fra en lille bæk, der kom fra et vandhul – nu opfyldt og tilplantet med buske – ved gården Marielyst og tillige fra en bæk, der løb omtrent langs med Daltoftevej. Afløbet skete mod vest gennem Tingbækken, som i tidens løb er blevet gravet ret dyb for bedre at kunne afvande mosen.

I Grønnemose er der under første verdenskrig ved tørvegravning fundet en skafthuløkse (6) nord for regnvandsbassinet. Lidt syd for dette er fundet en lille sleben tyknakket flintøkse (7). I mosekantens østside er ved vejen Grønnemosen fundet en ornamenteret hjortetak (8).

Havebrugskonsulent Mosegaard har i mosen, som overfladefund, fundet forarbejdet til en flintdolk med håndgreb, nakkeende af tyknakket flintøkse og krum tilhugget ildsten.

Syd for mosen blev der ved anlæggelsen af Vandledningsvej i den østlige skrænt fundet en ca. 1 m lang stensat grav (9) en meter fra Lundegaards skel, på et område der hed Lille Ørneholm.

Den i Grønnemose fundne skafthuløkse fik påsat et skaft af Jens Appel-

Fra Kielshøj mod vest. Til venstre Bøgebjerg Eng, til højre Bøgebjerg Aas, helt i baggrunden ses lidt af Stegle Holms Aas. Bygningerne i baggrunden er: TV kontorhuset, Gastårnet i Mørkhøj og Høje Gladsaxes lave bebyggelse. Langs trærækken neden under gastårnet løber Tingbækken.

green, da han var dreng, og han legede så meget med den, at den efterhånden helt var opslidt.

Ad stien mellem regnvandsbassinet og Høje Gladsaxevej er vi gået forbi gangbroen, der fra Grønnemose Allé fører over Høje Gladsaxevej. Ca. 100 m længere fremme, ovre på den anden side af vejen, lå den sløjfede Kielshøj (10) = Kildehøj. Der har sikkert ligget en anden gravhøj øst for denne ved vejen Toppen.

Bakken vi står på, hedder Syndre Kielshøjs Aas, og herfra er der en dejlig udsigt over det område, vi skal igennem. Ser vi mod vest, har vi til højre den vældige Bøgebjerg Aas, der dominerer hele landskabet, og neden for i lavningen ligger Bøgebjerg Eng.

Fra Kielshøjs Aas, hvor vi stod og så mod vest, går vi skråt frem til venstre over mod stien, der kommer stejlt op fra Utterslev Mose-området. Det stejle område her hedder Heldeager. Navnet Helde hentyder til skrænt eller skråning. Bakken her har været ca. 8 m højere, end den er nu, men da man anlagde Vandledningsvejen, manglede der grus til de stier, der dækker vandlednings-

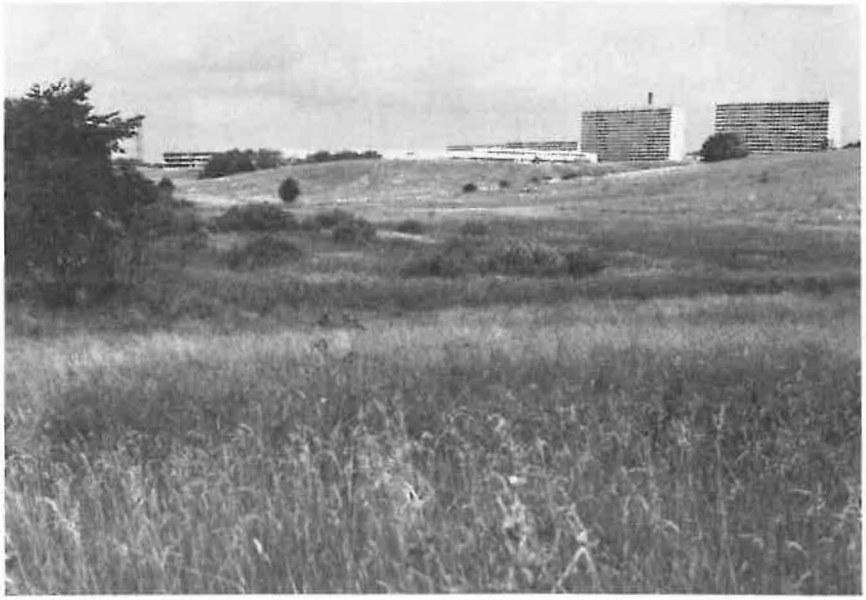

Østlige del af Bøgebjerg Eng. Den mørke bevoksning i forgrunden viser kildens gamle beliggenhed. Nede ved engkanten til højre for træet er kildens nuværende udløb.

rørene langs Utterslev Mose fra Vandledningsvejen til Maglegårds Allé. Fra bakken Heldeager blev solgt og fjernet 25.000 kubikmeter grus til disse stiers etablering.

Fra stien ved Heldeager går vi hen mod, hvor Kielshøj Aasen skråner ned mod Bøgebjerg Eng. På skråningen ned mod engen ca. 30 m fra engkanten ser vi, at græsbevoksningen har en mere grøn farve, og om sommeren er der en anden bevoksning her. Det er stedet hvor Kielshøjs kilde lå, hvis vand rislede ned til Bøgebjerg Eng. I 1870'erne blev kilden rørlagt ned til engen, for at man bedre kunne dyrke den ellers våde jord neden for kilden. Man kan se kildens nuværende udløb lige neden for i kanten af engen.

Mellem kildens gamle udløb og engen har man taget store flager op af kildekalk og smidt dem ud i engens tørvehuller, da de generede pløjningen. Man kan endnu se små stykker kildekalk i muldvarpeskud, og hvor mosegrise har rodet i jorden neden for kilden. Omkring kilden er der fundet flere flintafslag (11), endda eet – helt belagt med kildekalk.

I nærheden af kildens nuværende udløb, sad engang forpagter Jens Ap-

Set fra »Skoven« mod nordøst. Det lyse parti i forgrunden er bopladsens beliggenhed, bagved lidt af Bøgebjerg Eng, hvor der til højre for træet kan anes kildens gamle beliggenhed neden for Kielshøj til højre. Til venstre ses lidt af Bøgebjerg Aas. Bag trærækken i baggrunden ligger Høje Gladsaxevej.

pelgreen og fik sig et lille hvil. Han så da en muldvarp skyde sit muldvarpeskud op, og oven på det lå der – en dejlig flintdolk. (12)

Vandet rinder altid i kildeudløbet, selv i vintre, hvor det fryser ret stærkt.

Hvor Bøgebjerg Eng ligger, var i oldtiden en sø – senere mose – hvor der igennem tiderne er foregået tørvegravning. Nu er tørvehullerne ved at gro til igen. Fra kildeudløbet går vi syd om Bøgebjerg Eng ud på et område med engen mod nord; og mod syd afgrænset af en »tør« grøft, der er kommunegrænsen mod København. Bagved grøften, på sydsiden, ligger en lille sø, der er en tidligere tørvegrav. Helt i baggrunden afsluttes dette område af en trærække, næsten en lille lund. Foran denne er der en svag forhøjning af græsområdet, hvor der har ligget en boplads fra Yngre Stenalders dolketid (13). Nationalmuseet har her registreret fund af: od af flintdolk, forarbejde til flintdolk, slank ufærdig segl samt en stor og en lille skiveskraber.

Dengang bopladsen var beboet, lå den sikkert på en lille lav holm ude i en sø, og hvis man roder i muldvarpeskuddene her, kan man undertiden være heldig at finde flintafslag.

Fra Bøgebjerg Eng. Bag engen ses lidt af Bøgebjerg Aas og Høje Gladsaxe.

Fra bopladsen går vi gennem lunden mod vest, til vi når en grøft, der er gravet gennem engen for at afvande den. Nu løber også Tingbækkens vand igennem denne grøft. Vi følger grøften mod nord til stien, der løber øst-vest neden for Bøgebjerg Aas, og her kommer den rigtige Tingbæk vinkelret ind mod stien. På gamle kort ses, at den herfra har løbet over til et lille vandhul ved gangbroen over motorvejen og videre gennem Gyngemosen til Husum og Harrestrup Å ved Slotsherrens Bro. Lidt nordligere løber Kagså – der kommer fra Smørmosen – ind i Harrestrup Å.

Oprindeligt har Tingbækken blot snoet sig sin egen vej gennem den lavning, der har været nord og vest for Bøgebjerg Aas, men i tidens løb er den altså blevet grøftet.

Vi følger Tingbækkens gamle forløb over mod vandhullet og går videre mod gangbroen og lidt forbi den mod nordvest. Her – på den modsatte side af motorvejen – mellem gangbroen og Gyngemose har der ligget en boplads fra Yngre Stenalder (14). Her er følgende fund registreret: Stykke af flintdolk, skaftskrabere, 6 skiveskrabere, spånskraber, knude benyttet som slagsten,

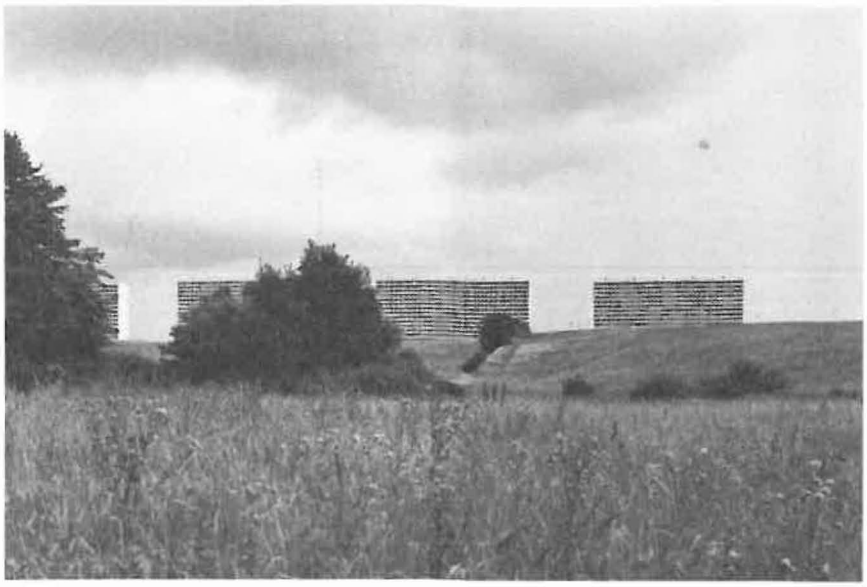

Udsyn over bopladsen og lidt af Bøgebjerg Eng. Den lille trærække der går op over Bøgebjerg Aas i baggrunden, er skellet mellem til venstre Hyldegaards og til højre Lundegaards gamle marker.

lille bor og afslag; – og her, stadig lidt nordvest for gangbroen, har den gamle »Tingvej«, der førte fra Husum til Sokkelund Herreds Tingsted på Buddinge Mark (omtrent ved TV masten), passeret et »Vad« over Tingbækken. Denne vej blev nedlagt i 1869. Også fra Buddinge Bye gik der vej til Tingstedet.

Kontorchef C. Th. Holbøll omtaler – i vort selskabs årsskrift 1971 – en sag fra Roskildebispens Jordebog vedrørende en Tuleshøj (måske Tinghøj), samt en Thuliwats Eng (måske Bøgebjerg Eng) i Sokkelund Herred med vadested over Tingbækken. Det har måske været her, hvor »Tingvejen« har krydset Tingbækken. (Tule = Kongens stedfortræder).

Fra gangbroen går vi ad stien mod Høje Gladsaxes lave bebyggelse. Til venstre for stien er en ret flad bakke. Nærmest ned mod motorvejen hedder dette område på de gamle markkort fra før udskiftningen Steylinge Ager og op mod den lave bebyggelse, Stegle Holms Aas. Det kan tyde på, at Sokkelund Herreds retterplads, hvor de dømte forbrydere blev lagt på »hjul og stejle«, har været her. Forbi sådanne rettersteder gik altid en offentlig vej, så forbifarende kunne advares om at holde sig på lovens grund. Denne offentlige vej må have været den nedlagte »Tingvej«.

Vest for den lave Stegle Holms Aas ligger den nordlige del af Gyngemosen.

Bøgebjerghullet. Bag Bøgebjerghullet ses træerne i den lavning, hvor Tingbækken løber, og bag træerne skimtes lidt af Stegle Holms Aas med Høje Gladsaxes lave bebyggelse til højre.

Her blev i 1850 af en karl, der gravede tørv, fundet en nål af bronze med guldbelægning og dyreornamentik.

Længere nord på, bag den lave bebyggelse og ned mod Gyngemose, er der under Høje Gladsaxe-byggeriet skabt nogle kunstige skrænter. Blandt den nedvæltede jord var en gråhvid kalksten med to fodspor indhugget, den var ca. 1 ton stor (15). (Meddelt af lærer Johan Kristensen, Vadgård Skole).

Vi fortsætter ad stien øst om den lave bebyggelse og drejer til højre, hvor stien nu følger Tingbækken. Inden den drejer, ligger der en rest af et lavt område, der hed Holckene = sænkning, lavning. Her ligger – i noget af dette område – byggelegepladsen. En anden del har strakt sig ind under den lave del af Høje Gladsaxe.

Lige ved knækket af Tingbækken er der en overkørsel; her krydsede en markvej fra Hyldegaard og fortsatte videre langs bækken. Her går vi over og op ad bakken til Bøgebjerghullet oppe på toppen af bakken.

Bøgebjerghullet – dette mærkelige vandhul på toppen af en bakke – er ikke en mergelgrav, thi det findes på kort fra tiden før der kendtes til mergelgravning. Er det et dødishul? Er der en kilde i bunden? Der er mystik om dette vandhul.

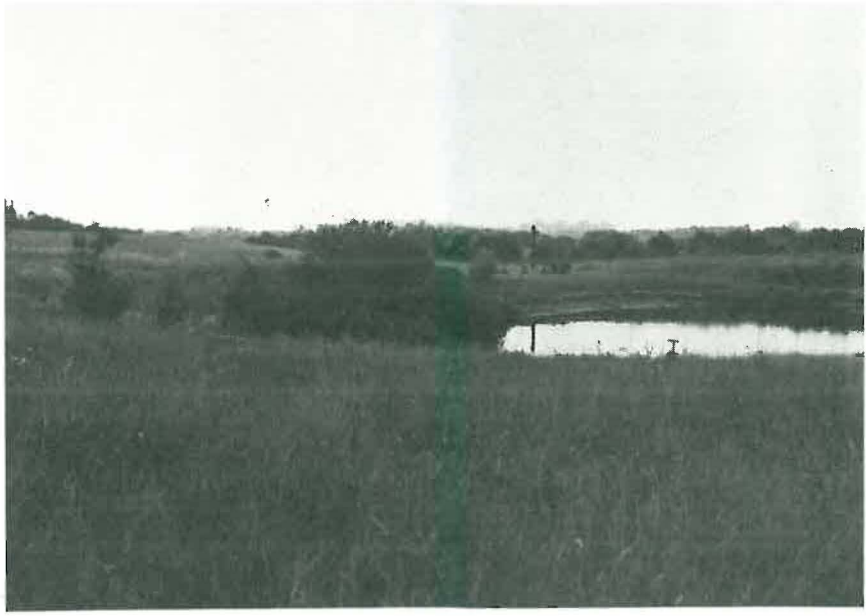

Bøgebjerghullet. Brønshøj og Bellahøj ses i baggrunden. Bøgebjerghullet ligger på Bøgebjerg Aas. Bagest t.v. ses i baggrunden Kielshøj, og træerne bag hullet står nede i Bøgebjerg Eng.

Ifølge gammel overlevering skulle her i oldtiden have været et »kultsted«. Når man samledes til religiøse fester, blev vandet ledet i en rende ud af Bøgebjerghullet ned til Tingbækken, og herved kom en stor sten til syne i hullet. Når de kultiske ceremonier var overstået, blev renden dækket til og hullet fyldtes af sig selv igen (sagde overleveringen!).

Engang da forpagter Sigurd Sørensen på Hyldegaard havde en jordbærmark omkring Bøgebjerghullet, trængte denne mark til at blive vandet. En Falckmand blev tilkaldt med pumpe og sprøjte for at bruge hullets vand til de tørstende jordbær, men til trods for et stort vandforbrug svandt det kun et par tommer i vandstanden, hvilket undrede Falckmanden meget.

Lærer Johan Kristensen, Vadgård Skole, har med nogle elever gravet søgegrøfter ved Bøgebjerghullet. De fandt bålrester, spåner og nogle skrabere. Da man for nylig satte buske omkring hullet, kunne man i den nygravede jord finde flere flintafslag.

Her fra bakketoppen kan man endnu, nord for den nærmeste lave bebyggelse, udpege, hvor Hyldegaard lå, indtil den brændte i 1898. Inden Høje

Fra Lundegaard med Hyldegaard i baggrunden. Malet af Karl Jakobsen.

Gladsaxe blev opført, kunne man fra Gladsaxevej se stedet nede på marken, hvor der endnu lå en lille stråtækt bygning med et egetræ tæt ved, som måske var en rest af gårdens have. Lidt nordvest herfor var der en kilde, hvis vand man havde ledet ind til brug i gårdens køkken, og i tørre somre fik også Lundegaards beboere vand fra denne kilde. I en af de lave Høje Gladsaxe-blokke fik man senere »fornøjelsen« at stifte bekendtskab med kildevandet, da det, efter at have fundet nye veje gennem det nu helt ændrede niveau, pludselig vældede ned i dens kældre. Kilden måtte rørlægges for at føre vandet uden om blokken.

Efter branden flyttede Hyldegaard op til Gladsaxevej og her måtte den desværre undvære sit gode kildevæld igennem køkkenet. Man havde endda besvær med – ved ny brøndgravning – at komme helt ned til de vandførende lag.

Gladsaxevej ud for Hyldegaard havde dengang et andet niveau; det øverste af skråningen ved »Dyrup«s frugtplantage viser, at det var 3-4 meter højere end nu. Fra denne lille bakke ud for gården kunne man i godt vejr se spirene på Roskilde Domkirke.

Rækken af ejere på Hyldegaard

1773 Anders Christensen.
1802 Lars Andersen.
1830 Peter Jensen giftede sig til Gården. Efter hans død førte enken den videre.
1880 Peter Petersen fik overladt gården af sin moder. P. Petersen (født på ejendommen i 1854, gift med Caroline Jensine Henriksen født i København i 1856).
1908 Efter Peter Petersens død bestyrede en søn, Peter, gården for sin moder, indtil den i 1916 blev solgt til hestehandler Hansen.
1917 L. A. Steensen Leth.
1930 Københavns Kommune købte Hyldegaard.

På sydsiden af Gladsaxevej, hvor Høje Gladsaxe breder sig, er det oprindelige niveau også ændret meget – mest hvor Hyldegaard lå, mindst ved Lundegaard.

Det område, hvor Dyrups Frugtplantage ligger, har heddet Giedeshøjs

Hyldegaards og Lundegaards gamle markskel op over Bøgebjerg Aas set fra Bøgebjerg Eng. Agerskrænten kan tydeligt ses.

Aas, her har efter navnet at dømme ligget en gravhøj. Alle gamle stednavne med endelsen »høj« har haft en gravhøj liggende i nærheden. Andre forhøjninger i terrænet blev benævnt bakke, ås eller borre (Søborg = Søborre).

Da det store sving på Gladsaxevej blev rettet ud, fandt man i frugthavekanten flere brandgrave (16). Hvor varmeværket er nu, har der ligget en boplads fra Yngre Stenalder (17), hvor der er fundet spånskrabere, knuder og afslag.

Nu går vi fra Bøgebjerghullet imod øst over mod hegnet, der dannede skel mellem Lundegaard og Hyldegaard. Hvor hegnet fortsætter ned ad bakken mod syd ses en lille skrænt ca. 2 m høj. Den er opstået ved, at der gennem århundreder har været pløjet her med plovfuren lagt ud til højre ned ad bakken, og vandets erosion har ligeledes været medvirkende til at danne denne agerskrænt.

På begge sider af hegnet er der, i kort afstand fra dette, fundet dels en stor flintøkse (18) dels en flintdolk (19).

Vi går igennem hullet i hegnet og står nu ude på selve Bøgebjerg Aas, hvor der i dag er fodboldbane. Åsen strækker sig som en svag bue i øst-vest og præger hele landskabet; der er herfra en meget smuk udsigt over til Kielshøj Aasen og over Bøgebjerg Eng.

Har der været oldtidsbopladser her på Bøgebjerg Aas? Noget kunne tyde på det. Forpagter Jens Appelgreen har fortalt, at hvor åsen begynder at gå stejlt ned imod Bøgebjerg Eng, er der to områder og på den modsatte side, mod nord, et, hvor der engang er blevet afdækket og fjernet kvadratmeter-store stenlægninger af ca. 30 cm store sten med tykke askelag henover (20). De generede pløjningen og blev derfor fjernet.

På Bøgebjerg Aas standser vi op et øjeblik og ser over mod TV-masten. Lidt nordvest for denne lå Sokkelund Herreds Tingsted ved Tinghøjen. Højen blev sløjfet, da Tinghøj Batteri blev anlagt i 1880'erne.

Tingstedet lå omtrent midt i herredet. I 1682 blev Smørum, Ølstykke og Sokkelund Herred slået sammen og tingstedet flyttet til Ballerup. Derfra i nyere tid til Blegdamsvej, og i 1975 tilbage til Buddinge – til Fremtidsvej.

Sokkelund Herred strakte sig fra øen Ven nord om Vedbæk og Søllerød, gennem Furesø og Hareskov, over Hjortespring, Herlev og Hvidovre til Avedøre. Det har sit navn efter den lund – Sokkelund – der engang har dækket området her.

Lundegaard har ligget på det sted, der på kortet fra før udskiftningen kaldes Sockelund. Høje Gladsaxe Skolerne ligger på Lille Lunde Aas, ned mod Gyngemosens nordlige del ligger Lundager Aas, og over mod Mørkhøj har vi Mørkhøj Lundevang. Lunden har strakt sig langt i øst-vest.

Om Sokkelunden citeres fra Gladsaxebogen I, side 33: Blandt Ødelæggel-

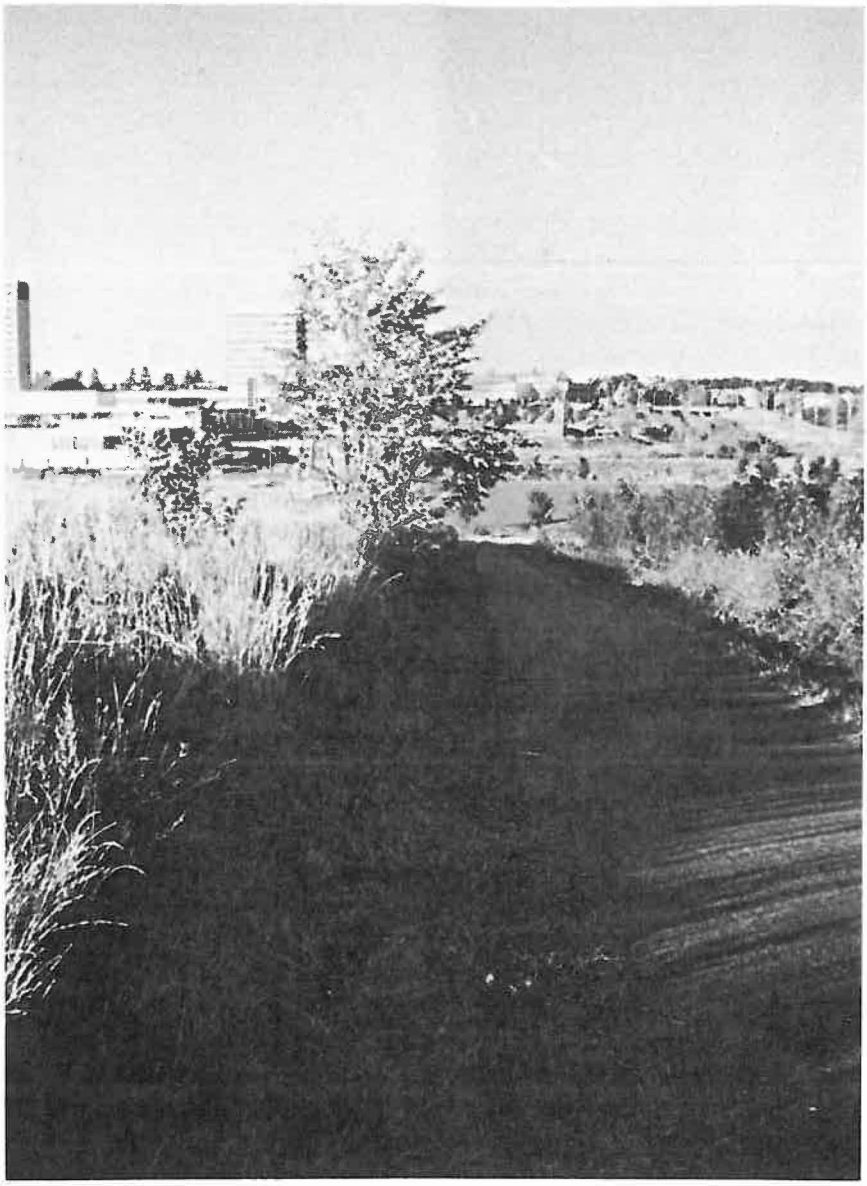

Lundegaards gamle markvej. Til venstre ses en lille agerskrænt. Bag træet ses skolerne til venstre, og hvor stien svinger til venstre lå bagved Grønnemose. Til højre for træet – helt i baggrunden lå Lundegaard.

serne i de Aar var ogsaa Sokkelunden. Paa den Tid, Svenskekrigen udbrød, var den nok ikke saa stor mere. 28. Juni 1660 fik Lensmanden over Københavns Len og Amt von Kørbitz kgl. Befaling til at lade opkræve dygtige og bekvemme Mænd til at lade undersøge, hvorledes Skovene var mishandlet ved Magt eller forhugne.

I Synsprotokollen hedder det:

»I Emmendrup Lund og Sokkelund findes ingen af de store Træer, som tidligere voksede der – kun Underskov«.

Og den gamle Tingbog siger 14. februar 1660 »Emmendrup Lund, Sokkelund findes ganske øde og ikke til nogen Svins Olden kan takseres«. Også Toberup Skov vest for Gladsaxe synes udslettet 1660. Citat slut.

Om troværdigheden af de gamle marknavnes oplysninger kan der fortælles følgende: Da forpagter Jens Appelgreen engang blev spurgt, hvordan jordens bonitet var på det område, hvor fabrikken havde ligget, svarede han, at jorden var sur, vandlidende og dårlig. Det svarer til at området på det gamle markkort hedder »Leide«, hvilket betyder: Jord, der ligger brak, eller udyrket område; så dengang, da man ikke kendte til dræning, har det sikkert været endnu sværere at dyrke. Uden at vide det, havde Appelgreen bekræftet kortets oplysninger, som dog er ca. 200 år gamle.

Ja! Så er turen snart slut. Fra Bøgebjerg Aas er vi kommet ud på stien, der kommer fra Utterslev Mose-området og fører til Høje Gladsaxe. Det stykke af stien, vi er kommet ud på, er Lundegaards gamle markvej, der i en bue mod vest, uden om Grønnemose, har ført op til gården. Her møder vi igen en gammel agerskrænt. Fra stien ser vi hen over de mange skoler mod Høje Gladsaxe. Det er børnene i disse skoler, vi skal få til at forstå og holde af det område, vi har vandret igennem, lære dem, at der her har færdedes mennesker for flere tusinde år siden, efter hvem vi endnu kan finde spor i form af flintafslag, hvis ellers muldvarpene eller mosegrisene vil rode megen jord op ved kilden, ved bopladsen i Bøgebjerg Eng og ved Bøgebjerghullet. Man skal være heldig, for det er ikke hver gang, man får en »hilsen« fra sine stenalderforfædre.

Gårdene er borte, jorden bliver ikke pløjet mere, men bakkerne ligger omtrent, som da landbruget blev nedlagt, kun lagt ud med vedvarende græs, hvor man kan færdes frit overalt.

Nogle steder i den østlige del er der plantet træer, som måske kan blive til nogle små nye Sokkelunde. Man siger, at tjørnen er skovens moder, men eet sted synes der at være for mange »mødre«. Kunne der ikke være plantet lidt færre tjørn og lidt flere almindelige skovtræer?

Hele dette smukke område som ligger lige uden for Høje Gladsaxes døre – Lundegaards og Hyldegaards gamle marker – er et naturområde i vor kommune, som fortjener opmærksomhed og herved er blevet belyst.

Henvisninger

Om Lundegaard se C. L. B. Cramer: Gladsaxe Bogen I.
Angående beskrivelse af oldtidsfundene henvises til artiklen i Årsskrift 1973, side 38-48 af B. J. Steiner: Oldtids- og andre fund i Gladsaxe Kommune.

Nr. på billed og billedvinkel 2<

Kortet er udarbejdet på grundlag af Geodætisk Instituts kort. Gengivet med Geodætisk Instituts tilladelse (A. 654/76). Copyright.

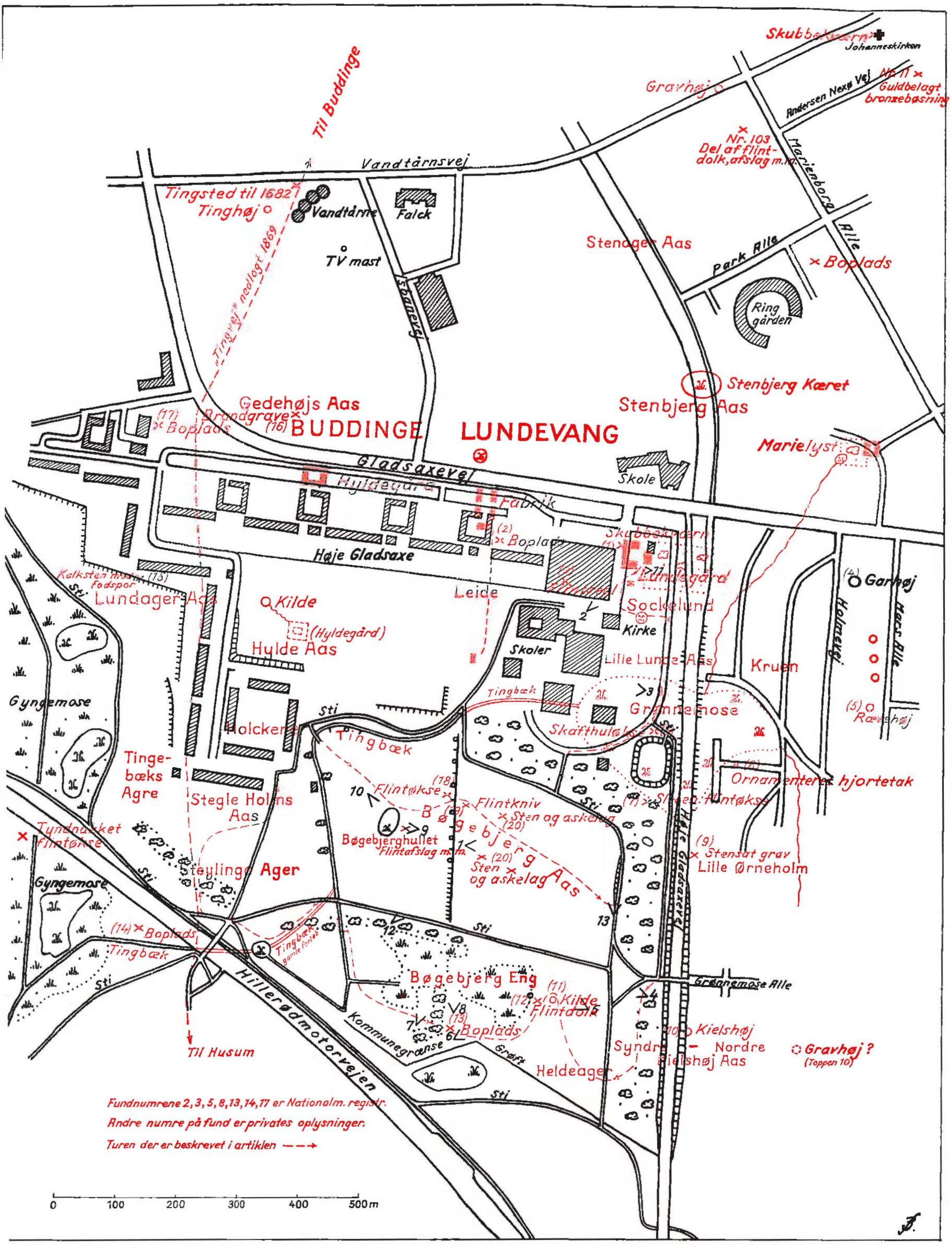

Skubbekværn
Johanneskirken
Gravhøj
Andersen Nexø Vej
Nr. 11 × Guldbelagt bronzebøsning
Til Buddinge
Vandtårnsvej
Nr. 103 Del af flint-dolk, afslag m.m.
Marienborg Alle
Tingsted til 1682
Tinghøj
Vandtårne
Falck
TV mast
"Tingvej" nedlagt 1869
Stenager Aas
Park Alle
× Boplads
Ring gården
Søborgvej
Stenbjerg Kæret
Gedehøjs Aas
(17) × Boplads
Brandgrave × (16)
BUDDINGE
LUNDEVANG
Stenbjerg Aas
Marielyst
Gladsaxevej
Hyldegård
Fabrik
Skole
(2) × Boplads
Høje Gladsaxe
Skubbekværn
Lundegård
Kalksten med fodspor (15)
Lundager Aas
Kilde
Leide
Sockelund
Garhøj
(Hyldegård)
Hulde Aas
Skoler
Kirke
Lille Lunde Aas
Kruen
Holmevej
Hans Alle
Gyngemose
Tingbæk
Grønnemose
(5) Rævehøj
Holckers
Sti
Tingbæk
Skafthulskøkse
Tinge-bæks Agre
Ornamenteret hjortetak
Flintøkse
Flintkniv
Stegle Holms Aas
Sten og askelag
Stenøkse Flintøkse
Tyndnakket Flintøkse
Bøgebjerg Aas
Bøgebjerghullet Flintafslag m.m.
(20) × Sten og askelag
(9) × Stensat grav
Lille Ørneholm
Steylinge Ager
Gyngemose
(14) × Boplads
Tingbæk
Tingbæk gamle forløb
Bøgebjerg Eng
Grønnemose Alle
Gladsaxevej
(11) Kilde
(12) × Flintdolk
(13) × Boplads
Kommunegrænse
(10) Kielshøj
Syndre – Nordre Kielshøj Aas
Gravhøj ? (Toppen 10)
Heldeager
Grøft
Til Husum
Hillerødmotorvejen
Fundnumrene 2, 3, 5, 8, 13, 14, 17 er Nationalm. registr.
Andre numre på fund er privates oplysninger.
Turen der er beskrevet i artiklen ---→
0 100 200 300 400 500 m

Gladsaxe lokalhistoriske Arkiv

Indtil for ca. 40 år siden anvendtes begrebet arkiv næsten udelukkende om forvaltningsretlige arkiver, f.eks. landsarkiverne og Rigsarkivet samt om institutionsarkiver og private arkiver.

Siden det første lokalhistoriske arkiv i Danmark blev oprettet den 11. juni 1937 i Fåborg, er det ene lokalhistoriske arkiv efter det andet blevet oprettet landet over. I 1949 stiftedes »Sammenslutningen af lokalhistoriske Arkiver« som en fraktion af Dansk Historisk Fællesforening.

1976 blev året, da Gladsaxe endelig fik sit lokalhistoriske arkiv. Det ejes af Gladsaxe Kommune og drives som en særlig afdeling under kommunens biblioteks- og kulturforvaltning med undertegnede som leder. Gladsaxe lokalhistoriske Arkiv har nemlig indtil videre adressen: Runebergs Allé 28², 2860 Søborg, tlf. (01) 69 33 15.

Hvad er i grunden et lokalhistorisk arkiv?

Gladsaxe lokalhistoriske Arkiv har til opgave at indsamle, registrere og opbevare lokalhistorisk materiale i form af bogligt materiale, manuskripter, arkivalier, kort, billeder, film, lydoptagelser m.m. til belysning af Gladsaxe kommunes historie. Således er ordene i § 1 i arkivets vedtægter.

Bagerkusk Anders Nielsen, kaldt bager-Anders. Han var ansat hos bagermester Rasmus Petersen i Bindeleddet i Bagsværd og kørte ruten fra Bagsværd til Gladsaxe, Mørkhøj og Buddinge.

Vandtårnet i Søborg på Marienborg Allé, ca. 1910. Bemærk den helt frie beliggenhed. (Foto: H. Haslund).

Nogle enkelte eksempler på, hvad man kan finde i arkivet, skal nævnes. Gladsaxe kommunes vejviser fra 1912-1967 (den hidtil sidst udkomne) findes komplet. Folkebladet for Gladsaxe kommune findes nogenlunde komplet fra 1910. En billedsamling, der belyser kommunens udvikling, og hvorfra de to illustrationer er hentet. Båndoptagelser med bl.a. sognerådsformand Fr. Willumsen. Enkelte lokale film, f.eks. Gladsaxe-filmen fra 1946.

En appel om bistand

Ovenstående få eksemplarer er nævnt for at vise nogle af de emner, arkivet arbejder med. Imidlertid må det erkendes, at samlingerne endnu er meget små og utilstrækkelige. Arkivet vil derfor være meget interesseret i henvendelser fra enhver, der har billeder, kort eller andet materiale, der vedrører Gladsaxes historie. Vi er taknemmelige for enhver gave, men er også villige til at affotografere, hvis man ikke ønsker at overlade os sine billeder. Arkivet modtager også ældre foreningsarkiver, som kan være af den største betydning for fremtidige skildrere af kommunens historie.

Arkivet står åbent for enhver, men samlingerne er kun til benyttelse på stedet. Vi håber, at mange vil finde ned i de små lokaler. Først da får arkivet sin dobbelte funktion: at indsamle og at stille det indsamlede til rådighed for offentligheden.

Ebbe Fels

PERSONALIA

Linde, Karen de, f. Schlanbusch. Født i Lægeboligen i Buddinge 3. december 1913. Student fra Lyngby Statsskole 1931. Gift med nuværende speciallæge i psykiatri Bengt de Linde 1936. Cand. jur. 1937. Medlem af bestyrelsen for Historisk-topografisk Selskab for Gladsaxe Kommune siden 1970. Bolig: Bagsværdvej 251, 2880 Bagsværd.

Beck, Klaus, født i Bagsværd 21/11 1938. Korrespondent. Adr. »Holmehus«, Skovdiget 2, 2880 Bagsværd, (02)98 29 18

Lundgren, Sven Oscar Gunnar, f. 1. dec. 1901 i Kbhvn. Student 1920, privatist Wedels Kursus, Kbhvn, civ. ing. 1926, Danmarks tekniske Højskole; cand. merc. 1929, Boston University MBA; 1926-33 ansat ved rådg. ing. firmaer i Boston, USA, 1933-42 ansat danske elektricitets selskaber, 1942-69 chef for Nakskov Kommunes el-, vand-, kloakværker og direktør for I/S Lollands Elforsyning, 1969-73 direktør for A/S VIAK, rådg. ing. (miljø-planl.). Forfatter af adskillige faglige og historiske artikler om elektricitet, drikkevand, spildevand. Bolig: Enighedsvej 6, 2800 Kgs. Lyngby, (02)87 72 62.

Steiner, Børge Johannes, R. af D. p.p., f. 21/2 1909, Frederiksberg. Skolegang afsl. m. eksamen til IV mellem. 4½ år landvæsenselev. Handelsaftenskole. 19 md. værnepligt, deraf Feltartilleriets Befalingsmandsskole. 9 md. Lyngby Landboskole. 1930 topografelev Geodætisk Institut, 1942 kgl. udn. overkobberstikker, 1958 overfaktor, 1971 pensioneret. 1974 begyndt at måle oldtidsveje i Kbhvns. Skovdistrikt, Frederiksdal Skov, Jægersborg Skovdistrikt og i 1976 Hørsholm Skovdistrikt. Det målte kortmateriale er afleveret til Nationalm. I afd. og Fredningsstyrelsen. Adr. Marienborg Allé 103, 2860 Søborg.

SELSKABETS PUBLIKATIONER

Gladsaxebogen 1. 1949 af *C. L. B. Cramer.* Udsolgt
Gladsaxebogen 2. 1971 af *M. Lebech.*
Medlemspris:
Hft. kr. 46,00, ib. kr. 57,50.
Andre:
Hft. kr. 62,10, ib. kr. 74,75.

Årsskrift 1968: Kr. 11,50.	1972: Kr. 14,00.
1969: Kr. 11,50.	1973: Kr. 18,00.
1970: Kr. 11,50.	1974: Kr. 18,00.
1971: Kr. 11,50.	1975: Kr. 21,00.

Alle priser er incl. moms.

Kontingent og betaling for publikationer sendes til Historisk-topografisk Selskab for Gladsaxe Kommune, postgiro 648 34 37, kassereren C. C. Nielsen, Til Jernbanen nr. 20, 2880 Bagsværd. Selskabet er medlem af Dansk Historisk Fællesforening samt Sammenslutningen af Lokalhistoriske Foreninger.

Rettelse til billedtekst.

På side 45 skal under billedet stå nr.1,
der refererer til billedvinklen på kortet.
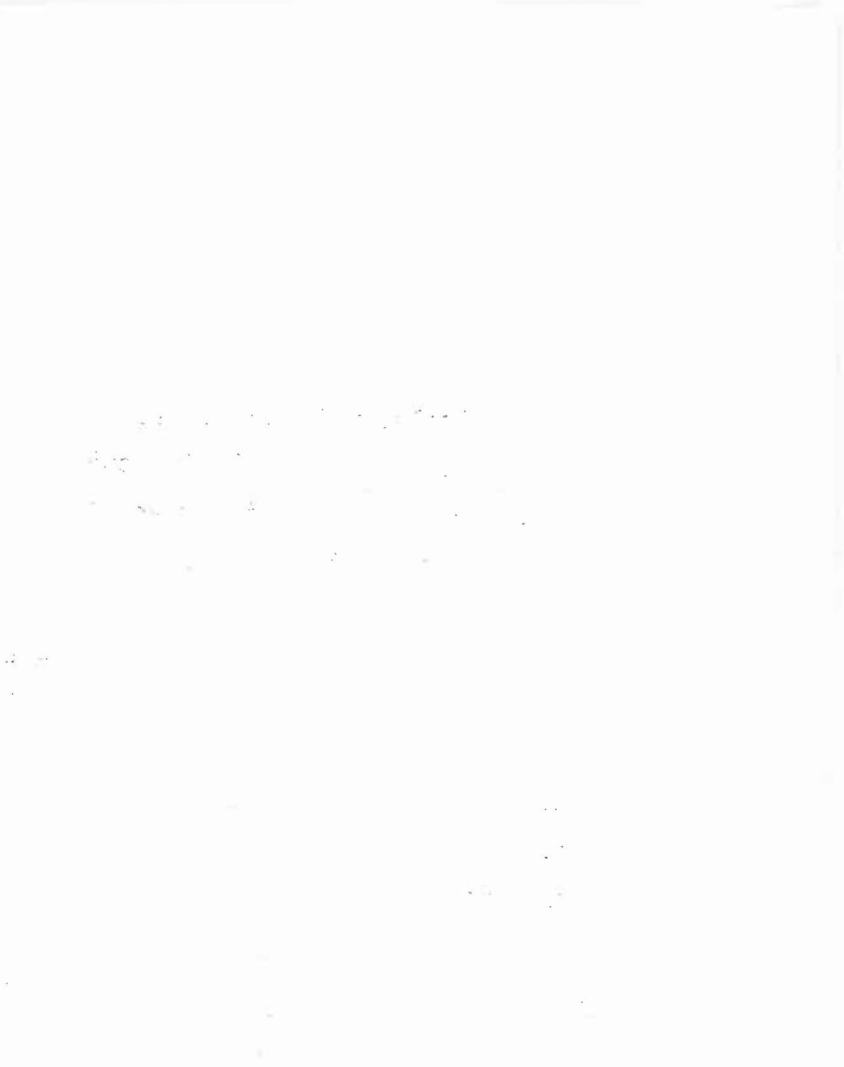
På side	46	skal under billedet stå	nr.2.
-"-	47	-"-	- 3.
-"-	48	-"-	- 4.
-"-	49	-"-	- 5.
-"-	5o	-"-	- 6.
-"-	51	-"-	- 7.
-"-	52	-"-	- 8.
-"-	53	-"-	- 9.
-"-	54	-"-	-1o.
-"-	55	-"-	-11.
-"-	56	-"-	-12.
-"-	58	-"-	-13.